

**Ф УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ
ТЕХНОЛОГИИ
КАТЕДРА „НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ”
СПЕЦИАЛНОСТ „НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ – ДЪРЖАВНОСТ,
ДУХОВНОСТ И ЛИДЕРСТВО”**

МАГИСТЪРСКА ТЕЗА

НА ТЕМА:

ГРАЖДАНСКИ КОНТРОЛ ВЪРХУ СПЕЦИАЛНИТЕ СЛУЖБИ

Дипломант:
Станислава Милачкова
Задочно обучение
Ф. № 134-НСЛ

Научен ръководител:.....
(проф. д.ик.н. Евгений Сачев)

**СОФИЯ
2016**

РЕЗЮМЕ

Милачкова, Станислава. **Граждански контрол върху специалните служби**. Научен ръководител проф. д.ик.н. Евгений Сачев. София, 2016, Катедра „Национална сигурност”. Специалност „Национална сигурност: Държавност, духовност и лидерство”. УНИБИТ. 105 с.

Брой източници – 38, брой фигури – Втора глава 3 броя.

Обект на обсъждане на настоящата дипломна работа е състоянието и възможностите за усъвършенстване на системата на гражданския контрол конкретно над специалните служби за сигурност.

Целта на настоящата работа е да се изследва същността и методологията за извършване на граждански контрол над специалните служби за сигурност.

Задачи на дипломната работа:

- функционален анализ на състоянието на системата на гражданския контрол върху специалните служби;
- изучаване на същността и концепциите за гражданския (обществен) контрол;
- изучаване на същността и структурата на специалните служби;
- издигане ролята на гражданския сектор във формирането на съвременна гражданска култура и граждански добродетели в системата на сигурността на Република България.

Първа глава е основата на същността и структурата в системата на гражданския контрол над службите за сигурност. Коментирани са основни концепции и проявления. Анализирана е ролята на гражданския контрол за устойчивото развитие на държавата, обществото и нацията, както и контролът на гражданите върху администрацията на сектора за сигурност.

Втора глава е изложение на структурата и спецификата на специалните служби в Република България, като са направени и някои съпоставки със специалните служби на други страни.

В трета глава са изложени основни характеристики на съвременния модел за организация и управление на системата на гражданския контрол върху специалните служби. Разгледани са Организации в Европейския съюз, осигуряващи и обезпечаващи сигурността на държавите членки. Също така е разгледано участието на България в системата на европейската безопасност и сигурност и е анализирано издигането на ролята на гражданския сектор във формирането на съвременна гражданска култура и граждански добродетели в системата на сигурността на Република България.

Приложимостта на изследването е свързана с възможността резултатите от него да бъдат използвани за студенти и всички, които се интересуват от тези проблеми да се запознаят с спецификите на гражданския контрол върху Специалните служби в Република България. Също така е изяснено и участието на Република България в европейската система за безопасност и сигурност и ролята на гражданския сектор във формирането на съвременна гражданска култура и граждански добродетели в системата на сигурността на Република България.

Ключови думи: граждански контрол, специални служби за сигурност, Европейски съюз, *special forces, European Union, citizen s' control.*

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	2
УВОД.....	7
ГЛАВА ПЪРВА.....	9
СИСТЕМАТА НА ГРАЖДАНСКИЯ КОНТРОЛ – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА, ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ И КАТЕГОРИИ.....	9
1.1. Същност на гражданския контрол.....	12
1.2. Ключови пътища за граждански контрол на сектора за сигурност .	13
1.2.1. Информираност на гражданите	13
1.2.2. Предложенията и сигналите – основна форма за контрол върху администрацията на сектора за сигурност	15
1.2.3. Обжалване на гражданите по административен ред на индивидуалните и общите административни актове	16
1.2.4. Оспорване от гражданите на административните актове пред съда	18
1.2.5. Контролът на гражданите върху изпълнението на административните актове	19
1.2.6. Контрол на гражданите върху административнонаказателната дейност на администрацията.....	19
1.2.7. Защита срещу неоснователни действия и бездействия на администрацията на сектора за сигурност	20
1.2.8. Специфична форма на контрол на гражданите върху администрацията на сектора за сигурност	21
1.2.9. Омбудсманът е особена форма на опосредствен контрол на гражданите върху сектора за сигурност	22
1.3. Гражданско-военни отношения.....	24
ИЗВОДИ.....	31
ГЛАВА ВТОРА	33

ВИДОВЕ СПЕЦИАЛНИ СЛУЖБИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ.....	33
2.1. Същност и структура на специалните служби.....	35
2.2. Основни видове разузнавателни служби.....	36
2.2.1. Военно разузнаване.....	36
2.2.2. Служби за вътрешна сигурност.....	37
2.2.3. Служби за външна сигурност.....	38
2.3. Специални служби на Република България.....	42
2.3.1. Държавна агенция „Разузнаване“ (ДАР).....	44
2.3.2. Национална служба за охрана (НСО).....	49
2.3.3. Държавна агенция “Национална сигурност” (ДАНС).....	51
2.3.4. Служба “Военна информация” (СВИ).....	55
2.3.5. Служба “Военна полиция”(ВП).....	57
2.3.6. Консултативен съвет по национална сигурност (КСНС).....	59
ИЗВОДИ.....	61
ГЛАВА ТРЕТА.....	63
СЪВРЕМЕНЕН МОДЕЛ ЗА ОРГАНИЗАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ НА СИСТЕМАТА НА ГРАЖДАНСКИЯ КОНТРОЛ ВЪРХУ СПЕЦИАЛНИТЕ СЛУЖБИ.....	63
3.1. Организации в Европейския съюз, осигуряващи и обезпечаваци сигурността на държавите членки.....	63
3.1.1. Обща политика за сигурност и отбрана (ОПСО).....	64
3.1.2. Европейската архитектура за сигурност.....	65
3.1.3. Резолюцията на Европейския парламент и симбиозата НАТО-ЕС.....	65
3.1.4. Проблемни области в отношенията между ЕС и НАТО.....	67
3. 2. Участието на България в системата на европейската безопасност и сигурност.....	74
3.2.1. България – страна-членка на влиятелни глобални организации за сигурност.....	75
3.2.2. Изграждане на обществото на народите.....	76

3.2.3. Организацията на обединените нации (ООН).....	77
3.2.4. Европейски съюз (ЕС)	80
3.2.5. НАТО.....	83
3.3. Издигане ролята на гражданския сектор във формирането на съвременна гражданска култура и граждански добродетели в системата на сигурността на Република България.	85
3.3.1. Допитване до народа.....	86
3.3.2. Питания, становища и предложения на граждани.....	87
3.3.3. Съдействие от обществен посредник.....	87
3.3.4. Съдействие от националния омбудсман.....	88
3.3.5. Оспорване на индивидуални административни актове	89
3.3.6. Искове за обезщетения	90
3.3.7.Обжалване на принудителни административни мерки и административни наказания.....	90
3.3.8. Въпроси	92
3.3.9. Питания	92
3.3.10. Интерпелация	93
3.3.11. Анкетни и проучвателни комисии	93
3.3.12. Предизвикване на съдебна отговорност чрез парламента	93
3.3.13. Вот на недоверие	94
ИЗВОДИ.....	95
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	97
СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ИЗТОЧНИЦИ	100
СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ.....	103

УВОД

Гражданският контрол над службите за сигурност в Република България, е съществен ключов фактор в процеса на демократизиране на обществото. Той допринася за реализацията на държавното управление. Повишава равнището на информираното участие на населението в това управление.

Набелязване на възможностите и начините за използване на този гражданския контрол предполагат най-напред изследване на гражданския контрол като относително обособена, богата по съдържание и социално предназначение функция на управление. На основата на тази по-широка теоретична трактовка на гражданския контрол върху специалните служби се определят различните форми на контрол върху тях.

Ролята на гражданския контрол и като инструмент на държавата за осигуряване на добре работеща администрация на сектора за сигурност, и като механизъм за гражданите за изявяване на техните нужди, искания и оценки на пригодността и ефективността на държавния административен апарат, определя закономерното засилване на интереса към теоретичните аспекти и практическия опит в гражданския контрол. Това поражда **актуалността** на избраната за разглеждане тема.

Целта на магистърската теза е да се изследва същността и методологията за извършване на граждански контрол над специалните служби за сигурност.

Предмет на изследване е гражданският контрол над администрацията в Република България и по-конкретно администрацията на сектора за сигурност.

Обект на анализ е състоянието и възможностите за усъвършенстване на гражданския контрол конкретно над специалните служби за сигурност.

Гражданският контрол върху специалните служби е контролът от страна на гражданското общество на Република България. Смисълът на този контрол е да се засилват специалните служби, чрез гражданите, а не да бъдат ограничавани.

Важно е, чрез налагането на граждански контрол върху специалните служби за сигурност, освен да има прозрачност в действията им да няма ограничаване, а успокояване на хората служещи за страната. Чрез граждански контрол да им се създаде възможност да работят като професионалисти, повечето от тях имат такова желание, биха искали, биха били мотивирани. По този начин ще се създадат едни действени структури срещу престъпността.

За реализиране на формулираната в магистърската теза **цел** се поставят следните **задачи**:

- 1) Да се опишат същността и параметрите на гражданския контрол;
- 2) Да се направи мониторинг на дейността на специалните служби за сигурност на Република България;
- 3) Да се анализират формите на граждански контрол върху администрацията на сектора за сигурност;
- 4) Да се изследват организации в Европейския съюз, осигуряващи и обезпечавщи сигурността на държавите членки;
- 5) Да се разгледа участието на България в системата на европейската безопасност и сигурност;
- 6) Съществува ли издигане ролята на гражданския сектор във формирането на съвременна гражданска култура и граждански добродетели в системата на сигурността на Република България.

ГЛАВА ПЪРВА

СИСТЕМАТА НА ГРАЖДАНСКИЯ КОНТРОЛ – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА, ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ И КАТЕГОРИИ

Упражняването на контрол от гражданите върху държавното, местното управление и администрацията се съобразява със специални условия и производства, предвидени в отделни нормативни актове като необходима гаранция за законосъобразно, правилно, ефективно и качествено извършване на контролната дейност¹.

Гражданите имат правото да участват в избори, да се сдружават в граждански организации, разполагат със свобода на словото, с право на информираност за обществените и държавните дела, правото на изразяване на мнения, правото на митинги и манифестации, правото на жалби и предложения до държавните органи и органите на местно самоуправление. Това са все средства за упражняване на пряк или косвен контрол върху властта, чрез които гражданите участват в управлението.

От практиката могат да се изведат общо пет условия, поради които гражданите биха се занимавали активно с обществени дела²:

● **Личната мотивация** – Има хора, които изпитват удовлетворение от осъществяването на такъв род дейност. Те се чувстват подготвени, информирани. Участието в обществени дейности им дава възможност за широки контакти и достъп до повече информация. Чувстват се полезни и необходими за себе си и за другите. Не считат времето и усилията, вложени за такава дейност за загубени.

¹ “Демократичен контрол на сектора за сигурност” стр. 230

² Пак там стр.231-232

Други са мотивирани от възможностите за получаване на облаги, като резултат от тази дейност – било то лично за себе си или за определена група, общност, към която принадлежат. Обичайна практика е, участниците в органи или институции, които са ангажирани в подготовката на решения и с тяхното реализиране, да се ползват с определени привилегии било заради самото участие, било впоследствие – от резултатите от прилагането на съответното решение.

●**Наличието на алтернативи** – Наличието на алтернативни възможности за развитието на даден процес или решение също е мотивиращ фактор за участие в обществените дела. Участието във вземане на алтернативни решения дава възможност на гражданите да избират кое от тях отговаря по-добре на интересите им. Мотивира ги да предприемат конкретни действия, които ще подпомогнат реализирането на варианта, който ги удовлетворява. Обикновено отсъствието на алтернативно решение на проблема или липсата на информация за такова, на практика, обезсмислят участието. Ако проблемът има едно единствено решение, то така или иначе ще се случи и без участието на гражданина.

●**Влияние върху резултатите** – Активното участие на гражданите в обществените дела до голяма степен се определя и от реалната възможност тяхното участие да повлияе на резултатите от дадена дейност, още повече, когато разчитат, че това влияние ще бъде положително по отношение на поставените цели.

●**Приложимост на знанията и уменията** – Гражданинът би участвал много по-активно в решаването на даден проблем, ако притежава познания и умения, приложими към съответния проблем. Участието на учителя в комисията по образованието или в комисията по проблемите на младежта и спорта, би било много по-активно, отколкото в комисията по архитектура и градоустройство. Там

той би се чувствал некомпетентен и, ако реши да участва пълноценно, това ще му отнеме много повече усилия, а е възможно и да се разочарова.

●Гражданите биха участвали в обществените дела, ако не са необходими много време и усилия – Ако участието в обществените дела намалява потенциала на гражданина за решаване на приоритетните му задачи, вероятността да се включи е минимална. Естествено, тези условия не са взаимно изключващи се и при всеки конкретен проблем или дейност гражданинът може да прецени кое от условията би го мотивирало да участва или да не участва изобщо в обществените дела.

Чрез участието на гражданите в решаването на въпроси от национално или местно значение се реализират следните политически функции:

●На практика, участието на гражданите в политическия процес ги поставя в друг тип взаимоотношения с участниците в политическата система, обезпечаващи възможности да формират политики и да вземат решения и формира политическата им култура.

●Самата възможност за участие изисква от гражданите опознаване на структурата, функциите и механизмите, чрез които работи политическата система и по този начин спомага за приобщаването им към нея.

●Гражданското участие увеличава възможността за предлагането на алтернативни решения по конкретен проблем, което е в основата на демократичното управление и създава нагласи за възприемането на нов тип обществени и политически ценности. Чрез различните форми на гражданско участие се реализира принципа на обществения плурализъм.

●Участието на гражданите във формирането и реализирането на национални или местни политики дава възможност за контрол и оценка на

ефективността на управлението и управляващите, което от своя страна подпомага приемането на по-добри решения, подкрепяни от обществото или тяхното своевременно коригиране. От тази гледна точка, степента на участие на гражданите в обществените процеси и предпочитаните форми за участие могат да бъдат критерии за ефективността на управлението и удовлетвореността на гражданите от функционирането на политическата система.

Всичко това предполага наличие на правна възможност за участие в цялостния процес на управление – от определянето на целите, планирането и организирането на ресурсите и дейностите, до реализирането им и проследяването на ефективността, както и ефикасността на използваните средства и механизми за постигане на целите.

1.1. Същност на гражданския контрол

Контролът на гражданите върху сектора за сигурност е абсолютно необходим елемент на демократичната държава. Той е важна действена форма за тяхното участие в управлението на държавата, и по-конкретно в дейността на държавните административни органи. Способите и процедурите, предвидени в контрола на гражданите върху администрацията на сектора за сигурност, са изключително важна гаранция за отстояване на законните интереси на гражданите и за защита на техните права в сферата на административната дейност за реализиране сигурност на държавата³.

Посредством предвидените от закона възможности за контрол върху администрацията на сектора за сигурност отделният гражданин е защитен от доминиращия авторитет на държавната администрация, който би могъл да доведе до своеволия, незаконни и неправилни действия, засягащи интересите и правата на

³ Иванов, Х., Контрол над специализираните служби за сигурност, София, 2007

гражданина. Като се има предвид, че в модерното развитие на държавата гражданинът се разглежда като потребител на услугите, които държавната администрация е длъжна да му предостави, контролът се явява най-ефективното оръжие на гражданина потребител в отстояването на неговата нова позиция.

Контролът на гражданите има своето ползотворно въздействие и върху администрацията, защото допринася за усъвършенстването на организацията и дейността на административните органи на сектора за сигурност. Правото на гражданите на контрол върху администрацията на сектора за сигурност е изключително важно субективно право и като такова то е закрепено в конституцията и законите на страната. Административно процесуалният кодекс, Законът за административните нарушения и наказания и редица специални закони регламентират правото на гражданите да оспорват актове и действия на администрацията на сектора за сигурност.

1.2. Ключови пътища за граждански контрол на сектора за сигурност

Упражняването на контрол на гражданите върху администрацията на сектора за сигурност се съобразява със специални условия и производства, предвидени в отделни нормативни актове като необходима гаранция за законосъобразно, правилно, ефективно и качествено извършване на контролната дейност⁴.

1.2.1. Информираност на гражданите

Съществено значение за ефективния граждански контрол над дейността на сектора за сигурност има информираността на гражданите. Това е познаването от гражданите на обективното състояние и функционирането на специализираните структури от сектора за сигурност. Правната норма на закона за достъп до

⁴ Демократичен контрол на сектора за сигурност стр. 234-240

обществената информация позволява на гражданите да отправят своите искания за достъп до определена, касаеща ги информация. Обществена информация, по смисъла на този закон, е всяка информация, свързана с обществения живот в Република България и даваща възможност на гражданите да си съставят собствено мнение относно дейността на задължените по закона субекти. Законът се прилага за достъп до обществената информация, която се създава или се съхранява от:

- Държавните органи, техните териториални звена и органите на местното самоуправление в Република България.

- Публичноправни субекти, различни от тези по-горе, включително публичноправните организации.

- Физически и юридически лица, само относно извършвана от тях дейност, финансирана със средства от консолидирания държавен бюджет и средства от фондове, посочени от Европейския съюз или предоставени от Европейския съюз по проекти и програми.

- Организациите от обществения сектор са длъжни да предоставят информация от обществения сектор за повторно използване, с изключение на предвидените в закона случаи.

Организация от обществения сектор е държавен орган на местно самоуправление и публичноправна организация, както и техните обединения.

Достъп до обществена информация се предоставя въз основа на писмено заявление или устно запитване. Заявлението се счита за писмено и в случаите, когато е направено по електронен път при условия, определени от съответния орган. Когато заявителят не е получил достъп до искана обществена информация въз основа на устно запитване или счита предоставената му информация за недостатъчна, той може да подаде писмено заявление. Основание за отказ от предоставяне на достъп до обществена информация е налице, когато:

- исканата информация е класифицирана информация или друга защитена тайна в случаите, предвидени със закон;

- достъпът засяга интересите на трето лице и няма негово изрично писмено съгласие за предоставяне на исканата обществена информация, освен в случаите на надделяващ обществен интерес;

- исканата обществена информация е предоставена на заявителя през предходните шест месеца.

Сведенията от автоматизираните и други информационни фондове на структурите от сектора за сигурност, които съставляват държавна, служебна или следствена тайна, са закрити за достъп и въз основа на това гражданите не могат да упражняват контрол над тях.

1.2.2. Предложенията и сигналите – основна форма за контрол върху администрацията на сектора за сигурност

Понастоящем, тяхната подробна уредба се съдържа в административно процесуалния кодекс. Предложенията и сигналите се подават до административните органи на сектора за сигурност и до други органи, които осъществяват публично-правни функции. Те могат да бъдат писмени или устни, да бъдат подадени лично или чрез упълномощен представител, по телефон, телеграф, телекс, факс или електронна поща. Не се образуват производства по анонимни предложения и сигнали.

Всеки гражданин може да подава предложение или сигнал. Не се изисква лицето, което ги подава, да има личен правен интерес. Предложения могат да се правят за усъвършенстване на организацията и дейността на административните и други органи от сектора за сигурност с публично-правни функции или за решаване

на други въпроси в рамките на компетентността на тези органи. Сигнали могат да се подават за злоупотреби с власт и корупция, лошо управление на държавно или общинско имущество или за други незаконосъобразни или нецелесъобразни действия или бездействия на административни органи или длъжностни лица в съответните администрации от сектора за сигурност, с които те засягат държавни или обществени интереси, права или законни интереси на други лица.

Предложенията и сигналите, които са писмени, се внасят и регистрират в деловодствата на МВР, МО и в специализираните структури.

1.2.3. Обжалване на гражданите по административен ред на индивидуалните и общите административни актове

Това се извършва съобразно Административно-процесуалния кодекс. Административните актове могат да се обжалват по административен ред пред по-горестоящия административен орган по отношение на органа, който е издал акта. Жалби могат да подават само заинтересованите граждани, т.е. тези, които имат правен интерес от издадения акт или решаването на жалбата.

Обжалването става в 14-дневен срок след издаването на акта. Жалбата се подава в писмена форма чрез административния орган, чийто акт се обжалва. В седемдневен срок, а когато органът е колективен – в 14-дневен срок от получаването на жалбата, административният орган на сектора за сигурност може да преразгледа въпроса и сам да оттегли обжалвания акт или да го измени, или да издаде съответен акт или документ, ако е отказал издаването му.

В тези случаи той е длъжен да уведоми заинтересованите. Новият акт подлежи на обжалване по административен ред на общо основание. Ако административният орган, автор на акта, не намери основание за пререшаване на

въпроса, той изпраща незабавно жалбата, заедно с цялата преписка на компетентния по-горестоящ административен орган. По-горестоящият орган е длъжен да се произнесе по жалбата с мотивирано решение. Той може да отхвърли жалбата като неоснователна или, ако я намери за основателна, да отмени изцяло или отчасти административния акт като незаконосъобразен или неправилен.

Когато административният орган противозаконно е отказал да издаде административен акт или документ, по-горестоящият орган го задължава да извърши това, като определя и срока. Когато издаденият административен акт е незаконосъобразен или неправилен и вместо него трябва да се издаде друг акт, по-горестоящият административен орган връща преписката на органа, издал акта, със съответни задължителни указания. Ако въпросът е изяснен от фактическа страна, по-горестоящият орган може сам да издаде акта, ако за това няма законни пречки. Жалбата на гражданина по административен ред задвижва производства, които привеждат в действие административния контрол вътре в администрацията на сектора за сигурност. Всички производства, процедури, действия, правомощия на административните органи и процесуалните права и задължения на гражданите са стриктно регламентирани от закона.

Подаването на жалбата чрез административния орган, който е издал акта, има за цел да информира органа за евентуалните нарушения, които той е допуснал при издаването на акта и да му даде възможност да ги коригира сам. По-горестоящият орган, когато разглежда жалбата и преценява нейната допустимост и основателност, осъществява административен контрол върху акта на долустоящ, подчинен нему административен орган.

1.2.4. Оспорване от гражданите на административните актове пред съда

По отношение на тяхната законосъобразност, с изключение на актове, за които в закон е предвидено нещо друго. В тези случаи съдът упражнява съдебен контрол върху администрацията.

Контролът на гражданите върху администрацията на сектора за сигурност в тези случаи се реализира чрез задействане на механизма на съдебния контрол, заложен в Административно-процесуалния кодекс.

Предмет на оспорване:

- първоначалният индивидуален административен акт, включително отказът да се издаде такъв акт;
- решението на по-горестоящия административен орган, с който е изменен актът по точка „а” или е отменен и въпросът е решен по същество;
- решенията по искания за издаване на документи от значение за признаване, упражняване или погасяване на права или задължения.

Административните актове могат да бъдат оспорени изцяло или в отделни техни части. Основанията за оспорване на административните актове са:

- липса на компетентност;
- неспазване на установената форма;
- съществено нарушение на административно-производствени правила;
- противоречие с материалноправни разпоредби;
- несъответствие с целта на закона.

Прокурорът следи за спазване на законността в административния процес като:

- предприема действия за отмяна на незаконосъобразни административни и съдебни актове;

- в предвидените в този кодекс или в друг закон случаи участва в административни дела;

- започва или встъпва във вече образувани по този кодекс производства и когато прецени, че това се налага от важен държавен или обществен интерес.

При участието си в административни дела прокурорът дава заключение.

Контролът на гражданите върху индивидуалните административни актове може да бъде осъществен и въз основа на други контролни производства, предвидени от специални закони.

1.2.5. Контролът на гражданите върху изпълнението на административните актове

Административно-процесуалният кодекс предвижда възможност за обжалване от страна на гражданите на незаконосъобразни действия по изпълнение на административните актове и решения пред по-горестоящия административен орган. Гражданите могат да обжалват и наложените им административни принудителни мерки.

1.2.6. Контрол на гражданите върху административнонаказателната дейност на администрацията

Съобразно със закона за административните нарушения и наказания, гражданите могат да обжалват наказателните постановления, с които административният наказващ орган е наложил административно наказание за извършено административно нарушение. Наказателното постановление може да се обжалва както от нарушителя, така и от пострадалия от нарушението, който е поискал обезщетение.

Законът за административните нарушения и наказания предвижда реда за обжалване пред съда на наказателните постановления, както и извънредните способности за съдебен контрол върху влезли в сила наказателни постановления.

1.2.7. Защита срещу неоснователни действия и бездействия на администрацията на сектора за сигурност

Защитата е регламентирана в административно-процесуалния кодекс.

●Защита срещу неоснователни действия

Право на искане. Всеки, който има правен интерес, може да иска прекратяване на действия, извършвани от административен орган или длъжностно лице, които не се основават на административен акт или на закона. Искането се предявява писмено пред административния съд по местоизвършване на действията. Искането се разглежда незабавно от съдия.

Съдът задължава административния орган или длъжностното лице, което извършва неоснователните действия, незабавно да предостави данни за основанието на извършените действия. Съдът може да провери чрез органите на полицията, както и по всички други начини, които не са забранени от закона, извършват ли се действията, от чие име и на какво основание.

За извършената проверка проверяващите органи съставят протокол.

Произнасяне по искането. Веднага след приключване на проверката, въз основа на данните, събрани от нея и представените от страните доказателства, съдът се произнася с разпореждане. С разпореждането се нарежда да бъдат прекратени безусловно действията, които не се извършват в изпълнение на представен при проверката административен акт или на закона, или се отхвърля искането. Разпореждането се изпълнява незабавно от органите на полицията.

●Защита срещу неоснователни бездействия

Предмет на оспорване. Неизвършването на фактически действия, които административният орган е длъжен да извърши по силата на закона, подлежи на

оспорване в 14-дневен срок от подаването на искане до органа за извършването му.

Ред за оспорване. Бездействието на административния орган по задължение, произтичащо пряко от нормативен акт, може да се оспори безсрочно, като се прилагат съответно разпоредбите за оспорване на индивидуалните административни актове.

С решението си съдът осъжда административния орган да извърши действието, като определя срок за това или отхвърля искането.

1.2.8. Специфична форма на контрол на гражданите върху администрацията на сектора за сигурност

Това е предвидената в Конституцията и в Закона за отговорността на държавата и общините за вреди. Държавата (общината) отговаря за вредите, причинени от незаконни актове, действия или бездействия на нейни органи и длъжностни лица при или по повод изпълнение на административна дейност⁵.

За да възникне тази отговорност, е необходимо кумулативното наличие на следните предпоставки, при липсата на която и да е от тях да води до невъзможност да се ангажира отговорността на държавата и общините:

- да е причинена вреда;
- вредата да е настъпила вследствие на противозаконен акт, действие или бездействие на административен орган или негово длъжностно лице;
- да съществува причинна връзка между вредата и противозаконния акт;

⁵ Лекции по сигурност и отбрана <http://drugi.dokumentite.com>

●вредата да е причинена при или по повод изпълнение дейността на съответния орган или длъжностно лице, т.е. вредата да е причинена в процеса на изпълнение в пряка и непосредствена връзка с него.

Обезщетение за вреди от незаконни актове на администрацията може да се иска след тяхното отменяне по съответния ред. Гражданинът има право да предяви иск за обезщетение пред съда.

Държавата (общината) дължи обезщетение за всички имуществени и неимуществени вреди, които са пряка и непосредствена последица от увреждането, независимо от това, дали са причинени виновно или не от съответното длъжностно лице.

1.2.9. Омбудсманът е особена форма на опосредствен контрол на гражданите върху сектора за сигурност

Омбудсманът в много страни се нарича народен адвокат, на гражданите или граждански защитник. Основното предназначение на институцията „омбудсман“ е да създаде нов вид ефективна гаранция за защита правата и свободите на частните лица при тяхното накърняване в една или друга степен от администрацията или други публични власти. В съвременния свят все повече нараства влиянието и сферата на действие на администрацията на всички равнища на държавната власт.

Съществуващите механизми не винаги са в състояние да осигурят бърза, навременна и леснодостъпна защита на засегнатите от администрацията лица. Това предопределя необходимостта от контролен механизъм, който не дублира функциите на съществуващите контролни институции, а може да действа паралелно с тях, да инициира пряко или косвено тяхната намеса или да действа самостоятелно.

Омбудсманът е личностна институция. Той е едно лице, което отговаря на определени задължителни изисквания, разполага с доверието на широки обществени кръгове и има качества, които му позволяват да разширява това доверие – висок граждански морал, ангажираност с идеите на хуманизма, демокрацията и справедливостта. В своята дейност омбудсманът е независим и се подчинява само на Конституцията и законите, като се ръководи от личната си съвест и морал. Омбудсманът в държавата се избира от парламента, а местните омбудсмани – от общинските съвети.

Правомощия на омбудсмана:

- Разглежда молби, отправени до него в каквато и да е форма от частни лица – граждани и юридически лица.
- Прави проверки, когато е сезиран с конкретен случай.
- Отправя предложения и препоръки до наблюдаваните администрации или други институции, осъществяващи публична власт или функция, за зачитане на правата и свободите на гражданите; за отстраняване на последиците от накърняване на определени права и свободи, както и на причините, довели до това.
- Може да иска и да получава навременна, пълна и точна информация от наблюдаваните институции.
- Изразява мнения и ги прави публично достояние по случаите, с които е сезиран.
- Посредничи между институциите и засегнатите лица за преодоляване на допуснатите посегателства, опитва се да примирява техните позиции.

- Уведомява органите на прокуратурата, когато в резултат на своите наблюдения и проверки установи, че има данни за извършено престъпление.

Всички граждани могат да се обръщат към омбудсмана с оплаквания и сигнали. При приемането на оплакването или сигнала в рамките на правомощията си, омбудсманът, подпомаган от своята служба, предприема необходимите действия за събиране на информация, включително проверки на документи, пряко наблюдение на дейността на съответната администрация на сектора за сигурност, анкети и други. В случай, че констатира извършването на действия или бездействия, с които се накърняват права и законни интереси на подателя или се възпрепятства тяхното осъществяване, омбудсманът отправя своите препоръки и предложения до съответните институции. Той уведомява подателите на оплакванията и сигналите за резултатите от взетите мерки⁶.

1.3. Гражданско-военни отношения

Гражданско-военни отношения са отношения между гражданите и техните формации и военнослужещите с техните структури. Гражданско-военните отношения са основният институционален елемент на политиката на военна сигурност⁷.

Цел на тази политика е да се създаде система на гражданско-военни отношения, която ще усили максимално военната сигурност с цената на минимални щети за други социални ценности. Осъществяването на подобна цел изисква сложно уравновесяване на властта, взаимодействията и нагласите между различни граждански и военни структури.

⁶ Лекции по сигурност и отбрана <http://drugi.dokumentite.com>

⁷ Демократичен контрол на сектора за сигурност стр. 244-250

В научната литература се разглеждат (условно) две равнища при изграждане на модела на гражданско-военните отношения: организационно-нормативното и социокултурното.

Първото равнище е свързано с изграждането на нормативната база и съответните институционални структури на демократичния контрол. В повечето страни от новите демокрации това равнище е постигнато. Социокултурното равнище се реализира по-бавно, защото е свързано с определена психологическа нагласа, конкретни очаквания, и свързаните с тях действия на участниците в политическия процес. Причини за възникване на конфликти могат да се открият и в двете нива. Организационно-нормативното ниво крие потенциална конфликтност по отношение на начините за нормативното осигуряване на модела.

То е свързано с постигането на относителен баланс на интересите и тяхното нормативно гарантиране. При наличието на реален политически консенсус между различните политически сили по стратегическите насоки на развитие и съществуването на диалог между страните в гражданско-военните отношения, възможността за преодоляване на възникващите противоречия сериозно се увеличава. Ако се подходи единствено от позиция на силата, конфликтите се „капсулират“ и в определен момент могат да се възобновят, като в резултат задържат демократичните процеси.

Второто равнище е свързано с нивото на политическата култура в обществото. За страните в преход към демократична политическа система е характерно и наличието на инерционен ефект, който оказва задържащо влияние върху цялостния политически процес. Той се изразява с остро разделение и противопоставяне на обществото, високото ниво на конфликтност, водещо до трудно постигане на съгласие по стратегическите насоки за общественото развитие и в резултат се стига до политически кризи. Кризисното състояние се

пренася и върху гражданско-военните отношения, заплашва самото съществуване на политическата система. Второто равнище се проявява и при нивото на експертност в политическото ръководство на демократични общества. Цивилните експерти по въпроси, свързани с военната доктрина, планирането и провеждането на военни операции, военното строителство и други специфични области са преди всичко бивши военни специалисти. Обучението на цивилни експерти е в начална фаза и това се отразява негативно на гражданско-военните отношения.

Това е свързано и с една от задачите на военната реформа в образованието, което изисква интензифициране и рационализиране подготовката на младите офицери, както и с подготовката на цивилни експерти във военната област. В това отношение Република България има добър опит при обучението на ръководни кадри в специализирани курсове. Идеята е в перспектива да се осигури траен интерес към проблемите на въоръжените сили сред подрастващите и младежта, с цел бъдещото осигуряване на цивилни експерти за тази област. Това ще позволи по-широко обществено присъствие при разрешаването на възможните конфликти, ще засили обществената ангажираност към проблемите на гражданско-военните отношения.

Политическата практика на страните с развита демокрация е изработила различни методи и средства за контрол над въоръжените сили. Той включва различни политически, икономически, правни, организационно-технически и морални методи. От една страна, чрез него се цели да се осигури оптималното (като численост, въоръжение, екипировка и подготовка) състояние на въоръжените сили, така че да са в състояние да изпълнят основните си функции. От друга страна, чрез механизмите за контрол се цели неутрализирането на всички опасни за обществото опити за въвличане на въоръжените сили в политическите борби за власт, предотвратяване на спонтанни или организирани действия срещу установените с Конституцията институции и отношения. Чрез системата за

демократичен контрол могат да се регулират противоречията, които възникват във всички области на обществения живот, оказващи влияние и върху гражданско-военните отношения. Например противоречията, възникващи при финансиране на армията. Като правило, гражданите се консолидират много по-лесно за ограничаването на средствата за отбрана, отколкото за тяхното, макар и целесъобразно увеличение. Това налага демократичните държави да контролират правомерното и пестеливо изразходване на определените за отбрана финансови средства. Разходите за сигурността и отбраната са едно от най-сериозните пера от държавните разходи. Техният размер ограничава правителствата във възможността им да провеждат резултатна политика в областта на социалното осигуряване, държавното образование, здравеопазването, инфраструктурата, благоустройството на общините и в другите сфери на дейността им. Това е една от причините разходите за отбрана да се свиват във възможния си минимум, с оглед намаляване на общия бюджетен дефицит. Тази е обективната причина за ограничаване на разходите за отбрана и в този смисъл то е неизбежно, особено за страни със слабо развита или кризисна икономика. Това от своя страна крие опасни рискове за сигурността на обществото и води до резултати, които не обслужват политическите цели на конкретното правителство. Такъв подход не винаги е съобразен със стратегическите обществени интереси, защото технологичното, информационното и интелектуалното изоставане в състоянието на армията води до многократно по-големи разходи при привеждането им в съответствие със съвременните изисквания. Особено в условията на икономическа криза е неразумно да се пледира за максимално високи бюджетни нива във военната област, като се представят за „необходими“.

Алтернатива на този подход е концепцията за „отбранителната достатъчност“, където проблемът за финансовото осигуряване следва да се решава принципно, от гледна точка на възможности и потребности. При нея се търсят

реални възможности за финансиране, осигуряват се средства чрез пренасочване на ресурси към тези области на сигурността, които в конкретните и перспективни условия на обстановката, ще доведат до най- съществените резултати при издигане на общото равнище на сигурността и отбраната.

Чрез провеждане на гъвкава политика по ресурсното осигуряване на армията и въоръжените сили се цели и постигане на относителен баланс между интересите на отделните субекти в гражданско-военните отношения. Ролята на демократичния контрол (институционален и граждански) в случая е да реагира на възникващите проблеми по цялата верига – от обсъждането на финансовите бюджети на структурите от сектора за сигурност, до тяхното програмно изразходване. Съвсем естествено е всички страни в тези отношения да имат интерес от поддържането и усъвършенстването на отбранителния потенциал на страната.

Разликата е в мотивацията и в мястото, което отделните страни заемат в тези отношения. От гледна точка на професионалните военни, мотивацията им е определена от високи морални стойности – патриотизъм, родолюбие, национално достойнство и професионална чест. Това прави военнослужещите особено професионално чувствителни.

Значителна част от тях (най-вече тези от новите демократични страни) са слабо запознати с механизма за управление на ресурсите, с механизмите за тяхното разпределение и преразпределение. Те са работили в условия на приоритетно осигуряване на армията и сега, при новите пазарни отношения, изпитват сериозни затруднения.

Съчетаването на тези два специфични моменти, присъщи на политическия преход към демократична политическа система, допълнително усложнява положението на професионалните военни в новите условия. Тези

въпроси са свързани и с техния политическия статут, с новите измерения на военния професионализъм и с отношението на политическите сили към усъвършенстването на отбранителния потенциал.

Относителната автономност на институцията е един въпрос, който може да породи евентуален конфликт. От чисто професионална гледна точка тя създава условия за усиляване на единство и сплотеност в тази сложна социална система. Отнесен към боеспособността на армията и въоръжените сили, въпросът за автономността придобива жизненоважно значение, доколкото сплотеността е един от основните критерии за нейната боеспособност. Сплотеността в името на бойната готовност е смисълът и на военния професионализъм. Проблемът тук се състои в степента на тази автономност и готовността на обществото да я развива. Интересите на военните изискват обществото да признае военната служба като професия на дълга и призванието, свързана с рискове и високи отговорности, главно съдържание на която са полезни за обществото умения, изискващи висока квалификация и сериозна практическа подготовка.

Всички тези аспекти на военния професионализъм водят до неговото обособяване от гражданските професии. От една страна това положение сериозно разграничава военните от останалата част на обществото и може да породи несъгласие и недоволство сред представителите на другите групи професии. От друга страна липсата на такъв статут ще отблъсне младите хора с висок потенциал от военната служба, което ще се отрази негативно върху цялостното ѝ състояние.

В този смисъл може да се твърди, че военнослужещите имат реален интерес от поддържането и усъвършенстването на отбранителния потенциал на страната, не само за да изпълнят поставените им от политическата власт задачи. Чрез изпълнението на служебните си задължения, те подчертават важността на

своята професия за държавата и нацията от една страна и значението на собствения си професионализъм, от друга.

Въпросът за постигане на баланс между интересите на различните обществени групи и военнослужещите са от жизненоважно значение за стабилността на обществото и на демократичната политическа система. Наличието на ефективен контрол върху въоръжените сили в известен смисъл е критерий и за зрелостта на самото общество, за неговата политическа култура. В същият момент наличието на такъв баланс се явява и критерий за ефективността на самия демократичен контрол, защото предполага функционираща политическа система във всичките ѝ аспекти.

Очевидна е потребността от търсене на нови форми и механизми на организация, на нови практически решения и подходи при създаването на работещи модели на гражданско-военните отношения⁸:

- Приемане (актуализиране) на комплекс от закони за ръководството на отбраната и гражданския контрол върху въоръжените сили, устройството на въоръжените сили, резерва на въоръжените сили, военната служба, участие в операции извън територията на страната.

- Приемане на дългосрочни програми за развитие на въоръжените сили, включително за тяхната модернизация и техническо осигуряване. Разработване на нови доктрини за подготовката и за оперативното използване на въоръжените сили в съвременната среда на сигурност.

- Оптимално съчетаване на гражданската и военната експертиза при минимален разход на човешки и финансови ресурси.

⁸ Лекции по сигурност и отбрана <http://drugi.dokumentite.com>

- Постигане на обществено съгласие относно компенсаторните механизми, заради специфичните условия на труд и ограничените граждански права и свободи на военнослужещите.

- Повишаване на ефективността на гражданското ръководство и контрол върху въоръжените сили и осигуряване на безусловен примат на политическите над военните решения. Въвеждане на съвременни и съвместими технологии и процедури за управление на войските и силите

- Осигуряване на прозрачност, по-голяма целенасоченост, висока ефективност и надежден контрол върху бюджетните разходи за отбрана.

ИЗВОДИ

Гражданският контрол представлява фактор с особена важност за социално-икономическото развитие на обикновените граждани, службите за сигурност и в частност държавата.

Всяка концепция, стратегия, модел или форма за осъществяване на граждански контрол върху специалните служби са излишни, ако чрез изпълнението им се нарушават индивидуалните граждански и човешки права, дори на един отделен гражданин. От това следва, че при изпълнението на концепцията за граждански контрол върху специалните служби, трябва да бъдат защитени правата на всички граждани, т.е. на цялото общество.

Осъществяването на гражданският контрол следва да се явява в стимулиране и подпомагане на изграждането на обществена култура и добродетели на базата на принципите за солидарност, равнопоставяне и опазване на правото на личността.

Гражданският контрол върху структурите за сигурност може да бъде разграничен на непосредствен граждански контрол и контрол чрез представителните държавни органи и съдебната власт.

За всеки един гражданин най-важна е възможността той лично да има възможността да осъществява контрол върху дейностите на структурите за опазване на обществения ред и националната сигурност, защитавайки своите лични права и свободи.

Със Закона за защита на личните данни и Закона за достъп до обществена информация, има прозрачност и защита в действията на службите за сигурност и разузнаване. С установената законова уредба се регламентира правото на всеки отделен гражданин на жалба до определен орган, който да предприеме действия при нарушаването или ограничаването на гражданските права и да потърси отговорност. Това право може да се упражни лично от гражданина или чрез институцията на омбудсмана.

Чрез гражданския контрол се гарантира освобождаването на службите за сигурност от външен контрол, в смисъла на чужди разузнавания и групировки, получили се в далечните години между бившата Държавна сигурност и специалните служби на бившия СССР.

Изграждането на работещи механизми за контрол над сектора за сигурност от гражданите, гарантира подпомагане и по-добра работа на специалните служби, както и доверие, сигурност и прозрачност в отношенията помежду им.

ГЛАВА ВТОРА

ВИДОВЕ СПЕЦИАЛНИ СЛУЖБИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

При направеното проучване не бе открита правна уредба относно специалните служби на конституционно ниво. Не е открито и законодателство на ниво Европейски Съюз. Във всички проучени държави структурата и дейността на специалните служби е уредена в специални закони. В част от държавите (Русия, Италия, Дания и др.) съществува и подзаконова нормативна уредба. За някои от държавите (Финландия, Швеция) не са открити нормативни актове на достъпен език, поради което е използвана информация от официалните страници на Президента, Правителството и различни министерства на тези държави⁹.

Основните насоки на дейност на службите се предпоставят от следните цели и задачи :

- защита независимостта на държавата, на нейната териториална цялост и националните ѝ интереси;
- борба с организираната престъпност и незаконния трафик на наркотици и оръжие;
- дейност срещу чужди тайни служби;
- гарантиране на сигурността на гражданите, информацията и технологиите.

Във всички държави съществуват служби за вътрешно и външно разузнаване. Те са изградени на два основни принципа:

- принцип на разделност на функциите;
- принцип на сътрудничество.

⁹ Студентска програма за законодателни проучвания в Народното събрание <http://www.parliament.bg/students>

Принципът на разделност намира израз в изричната нормативна регламентация на функционалната и териториална компетентност на всяка служба. Принципът на сътрудничество се изразява във взаимодействие както между различните специални служби, така и между тях и други държавни органи¹⁰.

Основната задача на службите за вътрешно разузнаване се състои в събиране, съхраняване и анализиране на информация от източници, намиращи се на територията на съответната държава. Целта е да се защити държавата и нейните институции от всякаква враждебна и подривна дейност. В някои държави (Великобритания, Германия, Италия, Русия) тези служби имат и допълнителна задача да събират и предоставят на компетентните органи (съд, прокуратура, полиция) информация, която би послужила в борбата с престъпността. Службите за външно разузнаване действат извън територията на страната. Имат за основна задача да събират и анализират данни от политически, икономически и военен характер. Целта е отново да се гарантира сигурността, независимостта и териториалната цялост на съответната държава¹¹.

Службите за вътрешно и външно разузнаване са изградени на йерархичен принцип. В преобладаващия брой от проучените държави организацията и ръководството на службата се осъществява от Директор (в различните държави наименованието на този ръководен орган е различно: в Гърция - Ръководител, в Швеция - Национален полицейски комисар). Той по принцип се назначава от съответния ресорен министър или от министър-председателя. Основно задължение на Директора на съответната служба е да осигурява необходимите условия за функционирането на службата и предотвратяване на разкриването ѝ от чужди разузнавания; отговаря за

¹⁰ Студентска програма за законодателни проучвания в Народното събрание <http://www.parliament.bg/students>

¹¹ Пак там

ефективността на работата ѝ; определя вътрешната организация на службата и териториалните ѝ подразделения. В състава на службите за сигурност се назначават главно военни държавни служители на щатна длъжност. В Италия в състава на службите могат да бъдат включени и цивилни длъжностни лица.

В Германия в специалните служби са представени почти всички професионални групи¹².

2.1. Същност и структура на специалните служби

Съществува правилник, който урежда дейността на тези служби.¹³

Според него, Дейността на служба "Военна полиция" се осъществява въз основа на следните основни принципи:

- законосъобразност;
- обективност;
- зачитане правата и свободите на гражданите и тяхното достойнство;
- публичност при спазване правилата за защита на класифицираната информация и на личните данни;

В предвид на това, че всички елементи на системата за национална сигурност имат една обща цел - да защитят интересите на страната и да допринесат (всяка по своему) за гарантиране на конституционния ред в Република България, то системата се нуждае от общо, единно ръководство. Това ръководство, изхождайки от устройството на страната и опита на развитите

¹² Студентска програма за законодателни проучвания в Народното събрание <http://www.parliament.bg/students>

¹³ Правилник за структурата и организацията на дейността на служба Военна полиция издаден от Министерство на отбраната.

европейски държави, следва да се концентрира в правителството като основен орган на изпълнителната власт¹⁴.

Националната сигурност на страната се определя от степента на съответствие на интересите на гражданите, обществеността и държавните институции на националните интереси. Тя е състояние на неутрализиране на рисковете и заплахите срещу правата и интересите на гражданите, обществото, държавата и нацията и установения с волята на народа конституционен ред. Нейното гарантиране предполага също създаване на необходимите условия за недопускане действия на лица и организации, които от и на територията на страната биха застрашили сигурността на други държави¹⁵.

2.2. Основни видове разузнавателни служби

- Държавна агенция „Разузнаване“ (ДАР)
- Национална служба за охрана (НСО)
- Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС)
- Служба „Военна информация“ (СВИ)
- Служба “Военна полиция” (ВП)
- Консултативен съвет по национална сигурност (КСНС)

2.2.1. Военно разузнаване

Във всички държави има военно-политическо и стратегическо военно разузнаване. В частност за Република България към тях се отнася и Служба „Военна информация”.

¹⁴ iniod.com Лекция 4-Организация и управление на системата за вътрешна сигурност

¹⁵ Пак там

В САЩ това е Разузнавателното управление към Министерство на отбраната, а в Руската федерация към военното разузнаване се отнася Главното разузнавателно управление на Генералния щаб на въоръжените сили.

2.2.2. Служби за вътрешна сигурност

Тяхната основна задача се състои в събиране, съхраняване и анализиране на информация от източници, намиращи се на територията на съответната държава. Целта е да се защити държавата и нейните институции от всякаква враждебна и подривна дейност.

В някои държави (Великобритания, Германия, Италия) тези служби имат и допълнителна задача да събират и предоставят на компетентните органи (съд, прокуратура, полиция) информация, която би послужила в борбата с престъпността.

В САЩ контраразузнавателната служба е Федералното Бюро за разследване (ФБР). ФБР е същевременно федерален правоприлагащ орган и контраразузнавателен орган. ФБР е основният разследващ орган на Министерството на правосъдието на САЩ.

В Руската федерация това е Федералната служба за безопасност (ФСБ). Друга такава служба в Руската федерация е Главното управление за охрана. Към тях могат да бъдат причислени още Службата за безопасност към Президента на Русия и Федералната служба на данъчната полиция, използваща в своята дейност, съгласно руското законодателство, агентурно-оперативни методи.

Освен това, във водещи световни държави са създадени самостоятелни служби за електронна защита, за специални връзки и за добиване на информация чрез технически методи. Те изискват високо научно-техническо и технологично равнище на организационно и кадрово развитие на тези служби и също така и използването на значителен обем от средства.

Сред тях като най-големи могат да бъдат определени Федералното агентство за правителствена връзка и информация при Президента на Руската федерация и Националната агенцията за сигурност на САЩ. Тези две агенции (спецслужби) осъществяват дейност по добиването и обезпечаване на съхраняването на информация.

2.2.3. Служби за външна сигурност.

Те действат извън територията на страната. Имат за основна задача да събират и анализират данни от политически, икономически и военен характер. Целта е отново да се гарантира сигурността, независимостта и териториалната цялост на съответната държава.

Външнополитическо разузнаване в Република България е в прерогативите на Държавна агенция „Разузнаване“. В Русия това е Службата за външно разузнаване, а в САЩ – ЦРУ.

Горепосочените служби на военното и външнополитическото разузнаване добиват, систематизират и анализират широк спектър от политическа, икономическа, военна и научно-техническа и друга информация.

Службите за вътрешно и външно разузнаване са изградени на йерархичен принцип. В преобладаващия брой от европейските държави организацията и ръководството на службата се осъществява от Директор (в различните държави наименованието на този ръководен орган е различно: в Гърция - Ръководител, в Швеция - Национален полицейски комисар). По принцип той се назначава от съответния ресорен министър или от министър-председателя.

Основно задължение на Директора на съответната служба е:

- да осигурява необходимите условия за функционирането на службата и да предотвратява разкриването ѝ от чужди разузнавания;
- отговаря за ефективността на работата ѝ;

- определя вътрешната организация на службата и териториалните ѝ подразделения.

В състава на службите за сигурност се назначават главно военни държавни служители на щатна длъжност. В Италия в състава на службите могат да бъдат включени и цивилни длъжностни лица. В Германия в специалните служби са представени почти всички професионални групи.

Във всички европейски държави над службите за сигурност се осъществява контрол от общи или специализирани органи. По отношение на службите се осъществяват следните видове контрол:

- парламентарен;
- съдебен;
- прокурорски;
- контрол от изпълнителната власт – от министър-председателя или от съответния ресорен министър.

В Германия Сметната палата осъществява и специализиран финансов контрол, а контролът над Федералната разузнавателна служба се осъществява от Президента. Особености по отношение на контрола се наблюдават и в Швеция. Там той е предоставен на парламентарния омбудсман.

Парламентарен контрол съществува в преобладаващия брой държави (Белгия, Германия, Италия). В Германия осъществяването на този контрол е уредено в отделен закон.

Съдебният контрол най-често се изразява в издаване на предварително разрешение за осъществяване на определени оперативни действия или в проверка на съответствието на извършените действия със законовите изисквания (Испания).

В част от държавите съществува изрична законова уредба, която определя реда и органите, пред които се подават жалби срещу действия на специалните служби.

Жалбите се разглеждат от няколко вида органи, които заемат различно място в системата на държавните органи. Според този критерий, те се разделят на :

- специализирани органи, които са създадени с нарочната цел да разглеждат жалби на граждани срещу действия на специалните служби (Трибунал в Обединеното кралство; Генерален инспектор в Австрия; Надзорен комитет и пр.);

- органи, които по принцип следят за защита на правата на гражданите (Омбудсман в Швеция).

- органи, които ръководят съответната служба (Главен директор в Унгария).

В отделни държави, решенията на съответните контролни органи са необжалваеми пред съд (Англия), а в други - самият контролен орган се състои от съдии.

По време на тоталитарния режим у нас, структурите за сигурност и обществен ред са съсредоточени в Министерство на вътрешните работи. Единственото изключение е Разузнавателното управление на Генералния щаб (РУ ГЩ) на Българската народна армия.¹⁶

Опазването на реда и борбата с престъпността се явява задача на милицията. Централно звено е Дирекцията на народната милиция (ДНМ). Събирането на информация, наблюдението и разследването на лица, потенциални противници на властта, противодействието на вражеските специални служби е извършвано от поделенията на Държавна сигурност (ДС).

¹⁶ Атанасов, А., Концепция за реформа в службите за сигурност и разузнаване на Република България.

Основните звена са били шест и са се наричали управления. Първо главно управление на Държавна сигурност (ПГУ на ДС) е отговаряло за политическото разузнаване. Второ главно управление (ВГУ на ДС) – за контраразузнаването и вътрешната сигурност. Трето управление – за военното контраразузнаване (ВКР), което е било съставна част на ВГУ на ДС. Четвърто управление на Държавна сигурност е било икономическото управление, а в определен период е обединявало всички оперативно-технически служби. Пето управление на Държавна сигурност е било Управлението за безопасност и охрана (УБО). Шесто управление е създадено за наблюдение и събиране на информация за лицата, потенциални противници на Българската Комунистическа Партия (БКП), включително в самата партия.

Оперативно звено е имало и в Гранични войски, съставна част от МВР, известно като разузнавателно отделение (РО). Общата координация между всички оперативни звена на МВР се е осъществявало от първия заместник-министър на вътрешните работи. Началниците на главните управления на Държавна сигурност и директорът на Народната милиция са имали ранг и на заместник-министри. Непосредствено преди промяната на 10 ноември 1989 длъжността на заместник-министъра, отговарящ за ПГУ на ДС, и длъжността „началник на управлението“ биват разделени. Освен оперативното управление на посочените звена съществува и специфичен партиен контрол върху тях, който е осъществяван от отдел „Военен“ на ЦК на БКП и се изразява в подбора, наблюдението и грижата за кадрите.

След падането на тоталитарния режим, още в началото на прехода, започва реструктуриране на звената за обществен ред и сигурност. С Указ №152 на Държавния съвет на Народна република България от 5 февруари 1990г., Първо главно управление на Държавна сигурност е изведено от МВР и е създадена

Националната разузнавателна служба.¹⁷ Приблизително по това време другите звена на Държавна сигурност биват обединени в Национална служба за защита на Конституцията (НСЗК), част от структурата на МВР.

През 1991 Великото народно събрание приема Закон за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР). Съгласно закона полицейската дейност става правомощие на дирекцията на националната полиция (ДНСП) и на нейните териториални поделения. Националната служба за защита на Конституцията (НСЗК) се реструктурира в: Национална служба „Сигурност“ (НСС) с обхват на дейността контраразузнаване, вътрешна и икономическа сигурност; Централна служба за борба с организираната престъпност (ЦСБОП) и няколко самостоятелни оперативно-технически служби.

С Постановление №151 на Министерския съвет от 5 август 1992 е приет Правилник за устройството и дейността на Национална служба за охрана (НСО) при президента на Република България, създадена на базата на Пето управление на ДС (УБО).¹⁸

2.3. Специални служби на Република България

Могат да бъдат разделени на няколко групи:

- **полицейски служби** (към тях спадат ГДНП +ГДГП – те са част от структурата на МВР);
- **служби на отбраната и въоръжените сили** (Служба „Военна информация“; Служба „Военна полиция“ – структури на пряко подчинение на министъра на отбраната);

¹⁷Атанасов, А., Концепция за реформа в службите за сигурност и разузнаване на Република България.

¹⁸Пак там.

- **служби по охрана – НСО, Българската армия** охранява въздушното пространство над РБ, ГДГП – охранява държавната граница);
- **служби на националната сигурност (ДАР, ДАНС).**

Основните насоки на управление на службите се предпоставят от следните цели и задачи :

- защита независимостта на държавата, на нейната териториална цялост и националните и интереси;
- борба с организираната престъпност и незаконния трафик на наркотици и оръжие;
- дейност срещу чужди тайни служби;
- гарантиране на сигурността на гражданите, информацията и технологиите¹⁹.

Разузнавателната общност представлява съвкупност от всички разузнавателни и контраразузнавателни служби на дадена държава, обединени от общата им цел – защита на националната сигурност и интереси. Формално погледнато, всяка държава има такава общност.

В някои обаче тя е институционализирана и дори обединена под общо ръководство. В повечето страни такава институция няма, но реално тези специални служби са обединени от някаква ръководна институция, прикрепена съответно към министър-председателя или президента.

В България няма специално изградена разузнавателна общност, но практически тя съществува и включва политическото разузнаване (Държавна агенция „Разузнаване“), военното разузнаване (Служба „Военна информация“), политическото контраразузнаване (Държавна агенция „Национална сигурност“) и военното контраразузнаване (Държавна агенция „Военна полиция“).

¹⁹ Атанасов, А., Концепция за реформа в службите за сигурност и разузнаване на Република България

Тяхната дейност се ръководи от президента или министър-председателя, но няма общо ръководство на тези специални служби.

2.3.1. Държавна агенция „Разузнаване“ (ДАР)

Държавна агенция „Разузнаване“ е служба за сигурност, която придобива, обработва, анализира и предоставя на държавното ръководство разузнавателна информация, оценки, анализи и прогнози, свързани с националната сигурност, интересите и приоритетите на Република България²⁰.

Държавна агенция „Разузнаване“ е служба, приета със закон от Народното събрание през 2016г., като до преди въвеждането на този закон е била Национална разузнавателна служба създадена през 1992 г. след разформирането на Първо главно управление на МВР. До 2002 г. се намира в състава на Въоръжените сили на Република България, след което е извадена от състава им и е подчинена на президента на страната. През 2012г. за директор на Национална разузнавателна служба е назначен генерал-майор Драгомир Димитров, сегашен председател на ДАР, назначен с указ № 263 от 09.12.2015 г. на президента на Република България²¹.

Държавна агенция „Разузнаване“ се занимава със събиране, проверяване и анализиране на специфична, изпреварваща и достоверна разузнавателна информация от различни региони по света, която е от значение за националната сигурност, интересите и приоритетите на Република България. На базата на разузнавателните данни се изготвят различни информационни материали – информации, доклади, анализи и брифинги, които се предоставят на държавното ръководство²².

²⁰ Сайт на Държавна агенция „Разузнаване“ www.dar.bg

²¹ Национална разузнавателна служба bg.wikipedia.org

²² Сайт на Държавна агенция „Разузнаване“ www.dar.bg

Агенцията предоставя еднаква по обем и съдържание информация на президента на Република България, на председателя на Народното събрание и на министър-председателя. Потребители на изготвяната в ДАР информация са също отделни министри по съответните направления (най-вече на външните работи; икономиката; енергетиката; финансите; транспорта, информационните технологии и съобщенията; регионалното развитие и благоустройството), другите звена от системата за защита националната сигурност – Държавна агенция Национална сигурност (ДАНС), служба Военна информация (СВИ), структурите на МВР (ГДБОП, „Гранична полиция“, Дирекция „Миграции“ и др.), Държавна агенция за бежанците, други държавни институции, както и чуждестранни партньори.

Основните задачи на Държавна агенция „Разузнаване“ са:

- Придобиване на източници на актуална разузнавателна информация по основните направления на дейност, привличане към сътрудничество на лица;
- Разработване и използване на собствена специална техника и системи за осигуряване на оперативната дейност и за комуникация, използване на разузнавателни средства и способности извън и на територията на Република България, при стриктно спазване на реда, определен със Закона за специалните разузнавателни средства;
- Оценка и анализ на придобитите със специфични методи и средства данни, както и данни от явни източници;
- Обмен на данни и анализи по линия на сътрудничеството с партньорски служби и в рамките на разузнавателните общности на Европейския съюз и НАТО;
- Изготвяне на информационни и аналитични материали за държавното ръководство и останалите потребители на информация на ДАР;
- Подбор на кандидати за служители и проучване с цел установяване на надеждността им за работа с класифицирана информация;

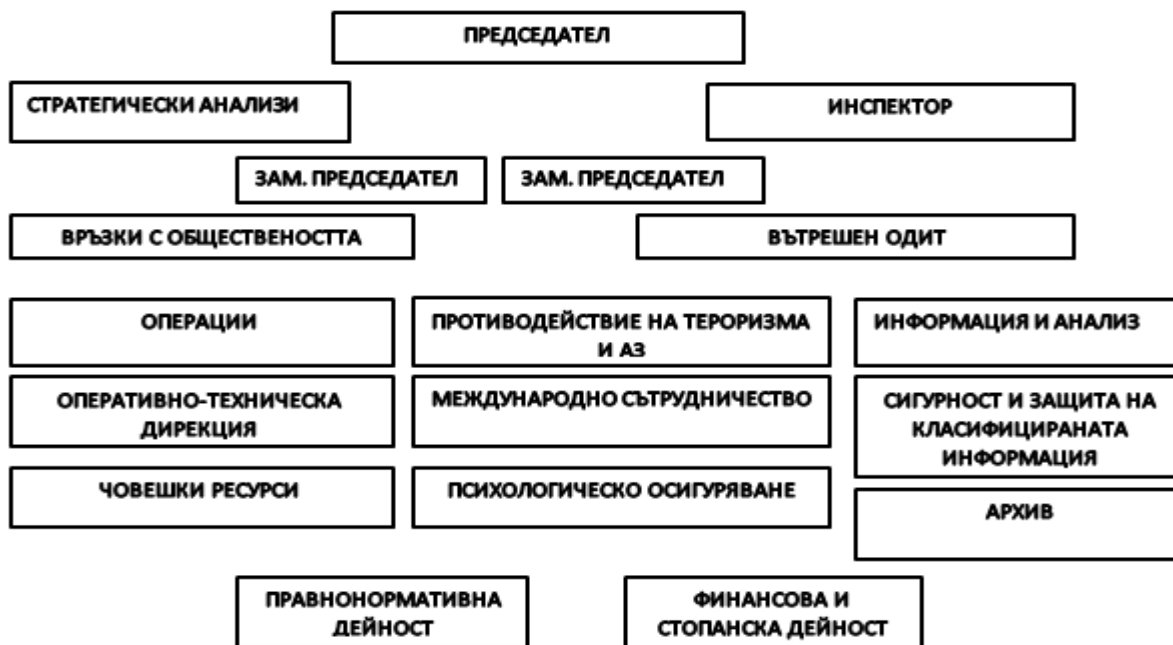
- Обезпечаване на сигурността на задгранични дипломатически представителства на Република България – охрана и физическа сигурност; техническа защита; сигурност на служителите; сигурност на информацията и мерки за предотвратяване на нерегламентиран достъп до класифицираната информация;

- Поддържане на самостоятелен оперативен архив, автоматизирана информационна система и собствени криптографски ключове, средства и системи за защита на информацията;

- Защита от нерегламентиран достъп до класифицирана информация, събирана, обработвана и съхранявана от Агенцията и защита на служебната кореспонденция;

- Закрила на служителите и охрана на обектите на Агенцията;

- Координация и взаимодействие на изпълнението на поставените задачи с другите институции от системата за национална сигурност и информационен обмен.

Фиг.1 Структура на Държавна агенция „Разузнаване“

Описание на структурата:

1. Председател: организира, ръководи и контролира изпълнението на функциите и дейностите, възложени на ДАР. Драгомир Димитров.

2. Стратегически анализи: разработва стратегически и оперативни цели, съобразени с тенденциите в геостратегическата среда за сигурност и разузнавателните приоритети на ДАР.

3. Инспектор: осъществява контрол включително и по отношение на реда за извършването и финансовата отчетност на средствата за особени разходи, с цел предотвратяване и разкриване на закононарушения.

4. Заместник председател: подпомага председателя в ръководството на ДАР, като изпълнява определените му правомощия и функции и го замества в негово отсъствие. С решение на Министерски съвет № 952 от 03.12.2015 г. за зам. председатели на ДАР са назначени Георги Миленов и Ангело Прокопиев.

5. Връзки с обществеността: осъществява контакти с представители на медии и неправителствени организации и предоставя публична информация.

6. Вътрешен одит: осъществява вътрешен одит съгласно Закона за вътрешния одит в публичния сектор и подпомага инспектора при извършване на проверки.

7. Операции: осъществява разузнавателна дейност с цел придобиване на информация с отношение към външнополитическата и икономическата сигурност.

8. Противодействие на тероризма и Асиметрични заплахи: провежда разузнавателна дейност с цел придобиване на информация, свързана с противодействието на тероризма и екстремизма, организираната престъпност,

нелегалния трафик на хора, наркотици и др. асиметрични заплахи (АЗ) и изготвя информационно-аналитични материали.

9. Информация и анализ: обработва и анализира постъпващите в ДАР данни и изготвя информационно-аналитични материали, предназначени за държавното ръководство, националните институции, структурите от системата за национална сигурност и чуждестранните партньорски служби.

10. Оперативно-техническа дирекция: разработва, поддържа и използва компютърни, информационни и комуникационни системи и мрежи, специална техника и криптографски средства за защита на информацията.

11. Международно сътрудничество: осъществява и поддържа контакти със сродни служби от страните-членки на ЕС и НАТО, и от други държави, насочени към обмен на разузнавателна информация и развитие на сътрудничеството.

12. Сигурност и защита на класифицираната информация: отговаря за сигурността на служителите, на обектите и на Агенцията като цяло и за защитата на класифицираната информация.

13. Човешки ресурси: извършва подбор и изучаване на кандидатите за работа, организира оперативната и езиковата подготовка и цялостното управление на квалификацията и развитието на служителите.

14. Психологическо осигуряване: цялостно психологическо осигуряване на дейностите по осъществяване на задачите и обезпечаване на функционирането на ДАР.

15. Архив: организира ползването и съхраняването на данните, представляващи архива на ДАР.

16. Правнонормативна дейност: правнонормативно и правноаналитично осигуряване на функциите на ДАР.

17. Финансова и стопанска дейност: осъществява финансово-счетоводната дейност, поддръжката и управлението на материалните средства и имотите.

2.3.2. Национална служба за охрана (НСО)

Националната служба за охрана има важна роля в системата от институции, свързани с националната сигурност на страната. Дейността на НСО е елемент от дейността по защитата на националната сигурност, насочена към осигуряване на безопасността на определените в Закона за НСО лица, обекти и мероприятия.

Националната служба за охрана осъществява дейността си въз основа на следните основни принципи:

- Спазване на Конституцията, законите и международните договори, по които Република България е страна;
- Зачитане правата и свободите на гражданите и тяхното достойнство;
- Политически неутралитет;
- Единоначалие в управлението;
- Непрекъснатост на охраната;
- Взаимодействие с държавните органи, органите на местното самоуправление, юридически и физически лица, както и със съответните органи и организации в други държави.

Дейността на службата се регламентира от Закона за НСО и Правилник за прилагане на ЗНСО.

Основните ценности, на които се основава дейността на службата са дълг, уважение, лоялност, доверие, отговорност и професионално

усъвършенстване. На базата на изброените ценности е мотото на НСО: „Висок професионализъм, лична посветеност, екипен дух“.

НСО предоставя охрана и специализиран транспорт и на народни представители, членове на Конституционния съд и Министерския съвет, председателя на Върховния съд и главния прокурор на Република България; на президента, вицепрезидента, председателя на Народното събрание и председателя на Министерския съвет до една година след освобождаването им от длъжност; на членове на семействата на лица, заемащи ръководни длъжности от най-висок ранг; на кандидати за президент и вицепрезидент по време на изборна кампания.

Националната служба за охрана използва следните способности: лична охрана, постова охрана, пропускателен режим, техническа охрана и транспортна охрана.

Личната охрана се изразява в защита на сигурността на охраняваното лице, като за целта се използват специализирани похвати, технически средства и оръжие. Така се обезпечават персонална безопасност на охраняваното лице по месторабота, местоживееене и местопребиваване.

Постовата охрана възпрепятства неправомерното проникване на външни лица в охраняваните обекти, както и прякото посегателство върху охраняваното лице, като се използват специални похвати, технически средства и оръжие при непосредствена заплаха.

Пропускателният режим се осъществява по установения ред на съответното ведомство за допускане на лица в охраняваните обекти, като се извършва задължителна проверка за оръжие и други общоопасни средства.

Техническата охрана се извършва чрез проверка на сгради, транспорти средства, колетни пратки, подаръци, багажи и други предмети за наличие на взривоопасни, радиоактивни, токсични и запалителни материали; проверка на годността на храната и напитките; изграждане и поддържане на сигнално-

охранителни системи; организиране на надеждна радио- и проводна свръзка; фотографска дейност за охранителни нужди.

Транспортната охрана използва специализирани автомобили.

При необходимост НСО взаимодейства и координира своите усилия за осигуряване на безопасността на охраняваните лица в чужбина с Националната разузнавателна служба. Освен това взаимодейства с МВР, МО и други ведомства.

Началникът на НСО осъществява общото и непосредственото ръководство на службата и отговаря за цялостната дейност пред президента на Република България. В момента началник на Националната служба по охрана е ген.-лейт. д-р Ангел Антонов назначен на поста с Указ № 138/30 май 2014 г. от президента на Република България и е удостоен с висше военно звание „генерал-лейтанант“. Заместник началници на НСО са полк. Юлиан Харалампиев и полк. Красимир Станчев²³.

2.3.3. Държавна агенция “Национална сигурност” (ДАНС)

Това е специализиран орган за контраразузнаване и сигурност, чиято основна мисия е разкриване, предотвратяване, пресичане и неутрализиране на заплахите за националната сигурност. Агенцията е създадена, за да осигури намеса във вътрешните работи на българската държава от страна на външни фактори, да предоставя необходимата информация на висшите органи на държавна власт за провеждане на политиката по националната сигурност и вземане на решения в съответствие с националните интереси.

В изпълнение на законовите си функции ДАНС работи с целия инструментариум от оперативноиздирвателни методи и средства. Агенцията непрекъснато развива възможностите си като интегрална част от българската

²³ Сайт на НСО www.nso.bg

разузнавателна общност, системата за национална сигурност на България и системата за сигурност на демократичната общност от държави-членки на ЕС и НАТО.

Законът за Държавна агенция „Национална сигурност“ определя като основна отговорност на агенцията защитата на националната сигурност. Законът възлага на агенцията защитата от посегателства срещу националните интереси, правата и свободите на гражданите, териториалната цялост, независимостта, суверенитета, демокрацията и конституционния ред в Република България.

Агенцията работи срещу класическите разузнавателни и нетрадиционните заплахи и рискове, осигурява за висшите органи на държавната власт информация, необходима при вземането на управленски решения в сферата на националната сигурност. Задачите, които решава агенцията, са свързани с разкриване, предотвратяване, пресичане и неутрализиране на:

- разузнаване в полза на чужди сили;
- опасност за суверенитета, териториалната цялост на държавата и единството на нацията;
- противоконституционна дейност;
- корупционни прояви на лица, заемащи висши държавни длъжности;
- прилагане на сила или използване на общоопасни средства с политическа цел;
- опасност за икономическата и финансовата сигурност на държавата;
- опасност за екологичната сигурност на държавата;

- нарушаване функционирането на Националната система за защита на класифицираната информация;
- застрашаване сигурността на стратегически за страната обекти и дейности;
- деструктивно въздействие върху комуникационни и информационни системи;
- международен тероризъм и екстремизъм, както и финансирането им;
- международна търговия с оръжия и изделия или технологии с двойна употреба, производство, съхраняване и разпространение на общоопасни средства;
- дейности на групи и лица, подпомагащи чужди служби, терористични или екстремистки организации;
- миграционни процеси.

Държавна агенция "Национална сигурност" има изрично делегирани компетенции за защита на криптографската сигурност и за осъществяване на оперативен контрол на радиочестотния спектър. За изпълнение на основните функции на Държавна агенция "Национална сигурност" като специализиран орган на Министерския съвет за изпълнение на политиката по защита на националната сигурност, органите на Агенцията извършват комплекс от дейности самостоятелно, във взаимодействие помежду си и координирано с други организации, ведомства, правозащитни и правоприлагащи институции:

- контраразузнавателна дейност;
- оперативно-издирвателна дейност;
- оперативно-техническа дейност;

- информационно-аналитична и прогностична дейност;
- контролна дейност;
- методическа дейност;
- съгласувателна дейност;
- дейност по проверки, възложени от органите на прокуратурата.

Председател на Държавна агенция "Национална сигурност" е Димитър Георгиев. Назначен е за председател на Държавна агенция „Национална сигурност” с указ № 39/18 март 2015 г. на президента на Република България Росен Плевнелиев по предложение на Министерския съвет. Заместник-председатели Недялко Недялков и Олег Петков.

Мисията на Държавна агенция "Национална сигурност" (ДАНС) е разкриване, наблюдение, противодействие и предотвратяване на замисляни и осъществявани посегателства срещу националната сигурност на Република България. Изпълнявайки функциите си по защита на националната сигурност, агенцията взаимодейства с държавни органи, организации и лица. Това взаимодействие трябва да е подчинено на следните общи принципи:

- Върховенство на закона;
- Обективност и безпристрастност;
- Политическа независимост и необвързаност;
- Зачитане на човешките права и демократичните свободи;
- Институционален контрол над дейността;
- Интегрираност в системата за защита на националната сигурност;

- Нравственост и морал;
- Съзидателност в дейността.

Концепцията е съобразена със съвременните изисквания за организация и структура на специална служба от НАТО и ЕС и нейната реализация ще спомогне за бързото и по-ефективно интегриране на ДАНС в тези структури²⁴.

2.3.4. Служба “Военна информация” (СВИ)

Има ясно определен от Закона за отбраната и въоръжените сили статут – пряко подчинена структура на министъра на отбраната, предназначена за водене на стратегическо военно разузнаване. Динамиката в средата на сигурност и нарасналите ангажименти на Република България в рамките на ЕС и НАТО отреждат на Служба „Военна информация“ важно място в системата за национална и съюзна сигурност и отбрана. Тя гарантира ранно откриване и предупреждаване за рисковете и заплахите за сигурността на страната и предоставя равна по обем и вид стратегическа информация на президента на Република България, председателя на Народното събрание, министър-председателя и министъра на отбраната, а по въпроси от военен, военнополитически и военнотехнически характер – и на Началника на отбраната. Потребители на добиваната от СВИ информация са също българските контингенти зад граница, министърът на външните работи и други министерства и държавни институции, ангажирани с външната политика, националната сигурност и отбрана и др.

Функциите и задачите на Службата обхващат голям спектър от дейности:

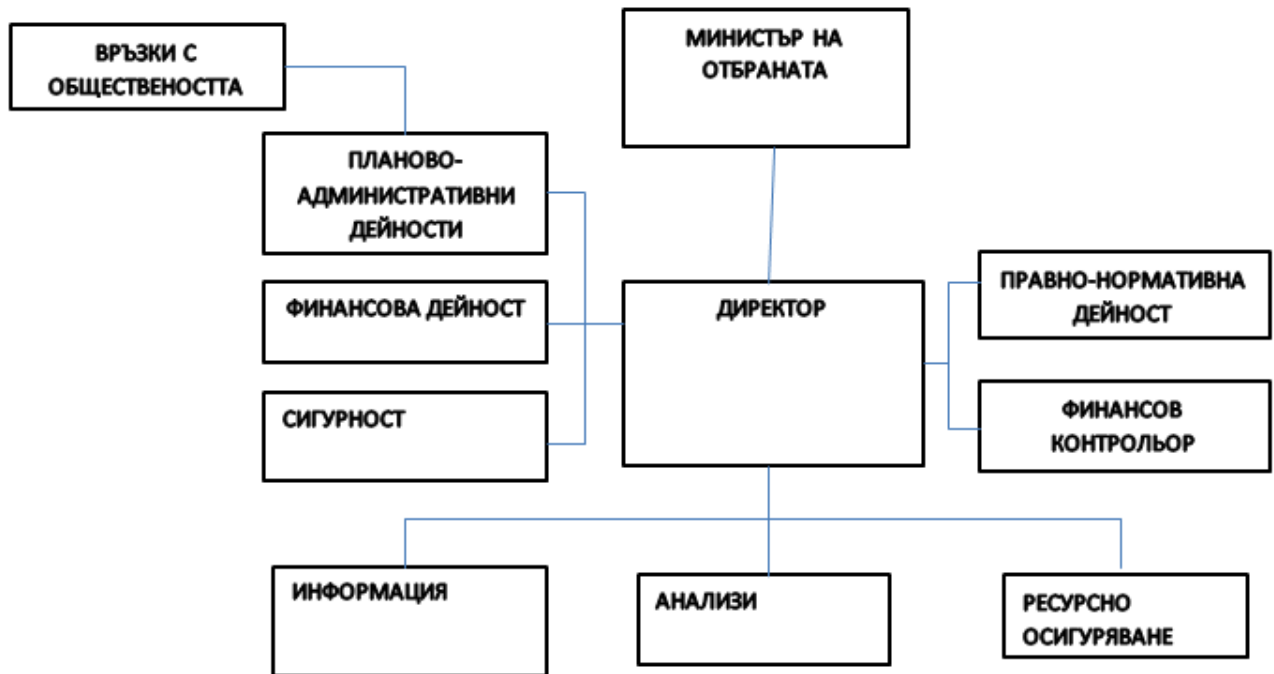
- стратегическо разузнаване с използване на човешки фактор и технически средства;

²⁴ Сайт на ДАНС www.dans.bg/bg

- аналитико-прогностична дейност;
- участие в операции зад граница;
- военна дипломация;
- гарантиране на сигурността на класифицираната информация;
- взаимодействие с български държавни институции и служби за разузнаване и сигурност;
- сътрудничество с разузнавателните структури на НАТО и ЕС и с партньорски служби.

Служба „Военна информация“ е официален представител на Република България в основните комитети и работни групи, определящи политиката и дейността на НАТО и ЕС в областта на разузнаването. Директорът и, бригаден генерал Светослав Даскалов, е член на Комитета на НАТО по военното разузнаване и на Съвета на директорите на разузнаването в ЕС. Назначен е на длъжността с почетно звание бригаден генерал на 01.04. тази година. Заместник-директори са полк. Пламен Ангелов и полк. Павлин Гетов²⁵.

²⁵ Сайт на СВИ www.dis.mod.bg

Фиг.2. Структура на СВИ

2.3.5. Служба “Военна полиция”(ВП)

Служба "Военна полиция" е структура специализирана за опазване на реда и сигурността в Министерството на отбраната, в структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и в Българската армия и за гарантиране на сигурността на техния личен състав.

Служба "Военна полиция" е част от въоръжените сили, на пряко подчинение на министъра на отбраната. Тя действа самостоятелно или съвместно с други служби за сигурност и за опазване на обществения ред. Служба "Военна полиция" изпълнява следните функции и задачи:

- Предотвратява и разкрива престъпления от общ характер, извършени от или в съучастие с военнослужещи и цивилни служители от Министерството на отбраната, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и в Българската армия и/или на територията на обекти и съоръжения на

министерството, както и разследва престъпления по реда на Наказателно-процесуалния кодекс;

- Осъществява охрана и/или контрол на охраната на мероприятия, обекти и лица от Министерството на отбраната, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и в Българската армия, на транспортни средства с които се превозва личен състав, имущество, пари, бойна техника, въоръжение, боеприпаси и други общоопасни средства, както и на чуждестранни военни формирования и военнослужещи, делегации и инспекции;

- Поддържа реда във военните формирования в операции и мисии извън територията на страната;

- Самостоятелно и/или във взаимодействие с други органи, осъществява антитерористична дейност във въоръжените сили;

- Разследва авиационни произшествия и инциденти с военни въздухоплавателни средства;

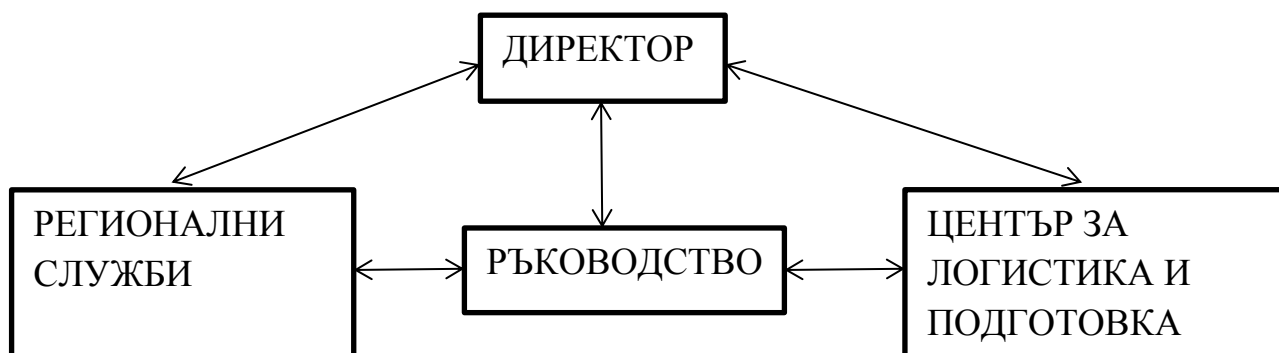
- Събира, обработва, съхранява, анализира, ползва и предоставя информация, свързана с изпълнението на функциите на службата;

- Осъществява противопожарен контрол в обектите на Министерството на отбраната и структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната.

Изпълнението на тези функции и задачи се осъществява при строго спазване на законите на страната и зачитане на правата и свободите на военнослужещите и гражданите, както и на тяхното достойнство. При изпълнението на своите задачи служба "Военна полиция" тясно си взаимодейства освен с българските служби за сигурност и за обществен ред и с органите на съдебната власт, с командирите и началниците от всички степени в Министерството на отбраната и Българската армия, както и със сродни служби на други държави и международни организации.

При упражняване на законово установените им правомощия органите на служба "Военна полиция" са независими от ръководителите, командирите и началниците в структурите на Министерство на отбраната и на Българската армия.

Службата е организирана в ръководство, регионални служби и военнополойейски формирования. Ръководи я бригаден генерал Борислав Сертов. На заеманата длъжност е назначен на основание Указ № 174 от 05.09.2013 г. на Президента на Република България и МЗ № Р – 343/24.09.2013²⁶ г.

Фиг.3 Структура на ВП

2.3.6. Консултативен съвет по национална сигурност (КСНС)

Според конституцията, президентът е начело на този съвет. КСНС за разлика от Съвета за сигурност към Министерски Съвет (ССМС) се съсредоточава над стратегическите проблеми на страната, "той е неин своеобразен мозъчен тръст в областта на националната сигурност, може с право да се каже, че това е висшият

²⁶ Сайт на ВП www.vp.mod.bg

форум на държавния мениджмънт на сигурността”²⁷. Именно за това президентът трябва да разполага с изчерпателна и своевременна информация от спецслужбите.

Президентът като главен главнокомандващ и председател на КСНС извършва ролята на ефективен координатор на службите – както специални, така и полицейски. В ежедневната си дейност и контакти с тях, той бива подпомаган от секретаря по националната сигурност, който отговаря за връзките му със службите, без да има никакви управленски и контролиращи функции.

Не съществува опасност премиерът да бъде изолиран защото:

- По закон той, премиерът и председателят на парламента имат гарантирана равнопоставеност в получаването на информация от службите;
- Премиерът и някои министри вземат участие в заседанията на КСНС;
- Винаги, щом това се прецени от него като наложително, премиерът може да се среща с всички директори на специалните служби – колективно и индивидуално;

КСНС и ССМС трябва да имат аналитико-експертни звена, с регламентирани, законово и в правилник, контакти с ръководствата на службите, което да им позволява да бъдат не само потребители, но и заявители на материали – за по-качествено и оперативно обслужване на президента и правителството.

Във тази си своя дейност двамата първи личности във властта се подпомагат във взаимодействието си с ръководството на службите и самите служби от своите секретари съответно – от Секретаря на ССМС, отговарящ за службите и от Секретаря по националната сигурност към президента, който е и секретар на КСНС. Що се отнася до тези Секретари, те са само помощници и

²⁷ Николай Слатински “Национална сигурност: аспекти, анализи, алтернативи”, “Българска книжарница”, София 2004, стр.117

нямат никакви началнически и разпоредителски функции, но става ясно с кого да кореспондират еквивалентите им в други държави.

Законово е уредено, че президент, премиер и председател на парламента получават ежедневно равна по обем информация от службите. Секретарят на ССМС получава от тях обобщена и аналитична информация ежеседмично, която той задължително докладва на премиера и по негово указание – на министрите по компетентност. Секретарят по национална сигурност и секретар на КСНС получава от службите обобщена и аналитична информация ежемесечно и задължително я докладва на президента, и пак по негово указание – на секретарите на президента по компетентност.

Практиката по света показва, че координацията и отговорността за работата на тайните служби са задължение на изпълнителната власт. Защото тя е оперативната власт в държавата и във всеки момент трябва да има право да възлага задачи, на когото трябва. Включително и на специалните служби. В подкрепа на тази теза е и фактът, че държавният глава има достатъчно възможности за контрол: чрез Консултативния съвет по национална сигурност и като върховен главнокомандващ в мирно и военно време. Право на контрол има и парламентът чрез двете си специализирани комисии - по външна политика, отбрана и сигурност и по вътрешна сигурност и обществен ред.

ИЗВОДИ

Управлението на сектора е основен проблем и задача в настоящия момент. Решаването на тази задача, до голяма степен зависи от ясното дефиниране на ролята и отговорностите на субектите в системата за управление, от осигуряването на по-голяма координация на управленските решения, на мотивираност в рамките на сектора и на подкрепа сред обществото. Ефективното

управление на специалните служби в Република България, изисква постигането на няколко важни цели.

Първата цел е интегриране между институциите и органите от сектора за сигурност.

Втората е интегриране на сектора за сигурност с останалите институции, органи и организации в държавата и в обществото.

Третата цел е интегриране в отделните институции и органи на сектора.

Последната цел е интегриране на националния сектор за сигурност със сектора за сигурност в евроатлантическата общност.

Ако се анализира законодателната система в ЕС, системата и институционално изграждане на отделните служби в Република България, е изградена на базата на съществуващите звена, като се взима предвид нуждата от адекватно структуриране в зависимост от съвременните вътрешни и външни предизвикателства пред националната сигурност, а също и международните ангажименти на страната.

В Република България, съществува институционална и законова регламентация относно дейността на специалните служби, но се счита, че тя е непълна, съществува разпокъсаност между отделните нормативи, като това оказва съществено влияние върху цялостното управление на сигурността и отбраната. Ефективното функциониране и социално управление на специалните служби е функция от параметри, включващи прагматично определени и обществено приемливи цели, единно и прозрачно управление и наличие на определени ресурси, включително човешки.

ГЛАВА ТРЕТА

СЪВРЕМЕНЕН МОДЕЛ ЗА ОРГАНИЗАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ НА СИСТЕМАТА НА ГРАЖДАНСКИЯ КОНТРОЛ ВЪРХУ СПЕЦИАЛНИТЕ СЛУЖБИ

Съществуващите глобални заплахи за сигурността на съвременните общества като тероризъм, разпространение на оръжия за масово унищожение, екологични и климатични промени и др., провокират търсене на глобални отговори и реакции, които да гарантират мир, спокойствие и стабилност. На фона на тези приоритети в обществения дневен ред особена актуалност придобива въпросът за ролята на европейската архитектура за сигурност в системата на международните отношения, тъй като в най-новите документи на ЕС в областта на сигурността – Европейската стратегия за сигурност и Договорът от Лисабон се прави еднозначна заявка за възприемането на ЕС като глобален актьор по въпросите на сигурността²⁸.

3.1. Организации в Европейския съюз, осигуряващи и обезпечавщи сигурността на държавите членки.

Като част от общата външна политика и политика на сигурност (ОВППС) на Европейския съюз общата политика за сигурност и отбрана (ОПСО) включва военните операции и гражданските мисии на Съюза. ОПСО осигурява политическата рамка за редица постоянни политически и военни структури и за операции в чужбина. Политиката беше включена в Договорите за ЕС през 1999 г. От 2003 г. насам Европейската стратегия за сигурност определя стратегията, залегнала в основата на ОПСО, докато Договорът от Лисабон предоставя правна

²⁸ Научни трудове на русенския университет - 2011, том 50, серия 5.2

яснота относно институционалните аспекти и укрепва политическата и бюджетната роля на Европейския парламент. Като една от най-видимите и бързо развиващи се политики на ЕС ОПСО придоби основна стратегическа ориентация и оперативен капацитет за по-малко от десетилетие. В резултат на събитията и предизвикателствата, свързани със сигурността, в обкръжаващата Европа среда, както и на потвърденото искане от страна на държавите членки и гражданите за засилена роля на ЕС като фактор за сигурността ОПСО вече се развива и вероятно ще се развие допълнително, както е установено в Договора от Лисабон.

3.1.1. Обща политика за сигурност и отбрана (ОПСО)

Решенията относно ОПСО се вземат от Европейския съвет и Съвета на Европейския съюз (член 42 от ДЕС). Те се вземат с единодушие с някои забележими изключения относно Европейската агенция по отбрана (EDA, член 45 от ДЕС) и постоянното структурирано сътрудничество (ПСС, член 46 от ДЕС), при които се прилага гласуването с мнозинство. Предложенията за решения обикновено се правят от върховния представител на Съюза по въпросите на външните работи и политиката на сигурност, който също така изпълнява функцията на заместник-председател на Европейската комисия (заместник-председател/върховен представител).

Договорът от Лисабон въведе понятието „Европейска политика в областта на отбранителните способности и въоръжаването“ (член 42, параграф 3 от ДЕС), въпреки че все още предстои то да бъде определено. Той също така установи връзка между ОПСО и други политики на Съюза, като изисква EDA и Комисията да работят в сътрудничество, когато е необходимо (член 45, параграф 2 от ДЕС). Това по-специално се отнася за политиките на Съюза в областта на научните изследвания, промишлеността и космическото пространство, чрез които

Парламентът е оправомощен да се стреми да развива много по-силна позиция относно ОПСО в сравнение с позицията, която е имал в миналото²⁹.

3.1.2. Европейската архитектура за сигурност

Включва няколко типа организации за сигурност, а именно:

- Регионални съглашения по силата на глава VIII от Устава на ООН – тук се отнася Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа;
- Профилирани регионални организации за сигурност – към тях могат да бъдат отнесени НАТО и Западноевропейският съюз;
- Граждански регионални организации за многостранно международно сътрудничество, включително в сферата на сигурността – такива организации са Европейският съюз и Съветът на Европа³⁰.

С оглед очертаване ролята на европейската архитектура за сигурност в глобален контекст е необходимо да се проследи развитието на отношенията между НАТО и ЕС, както и новите акценти в тези отношения след Договора от Лисабон и новата Стратегическа концепция на НАТО.

3.1.3. Резолюцията на Европейския парламент и симбиозата НАТО-ЕС

Един от най-важните документи, интерпретиращи сътрудничеството между НАТО и ЕС в областта на сигурността е Резолюцията на Европейския парламент от 19 февруари 2009 г. относно ролята на НАТО в архитектурата на сигурността на ЕС (2008/2197(INI))³¹.

В преамбюла на тази резолюция са потърсени допирните точки между двете организации както в областта на сигурността, така и в широката област на

²⁹ Справочник за ЕС 2016

³⁰ Кръстев, Д. Политика на ЕС в областта на сигурността. Военно издателство, 2010, с. 41-42

³¹ Официален вестник на Европейския съюз C 76 E/69, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:076E:0069:0075>;

BG:PDF

демократичните ценности на човечеството. Това, което сближава двете организации е, на първо място, че ЕС и НАТО са създадени въз основа на общи ценности, като свобода, демокрация, права на човека и върховенство на закона и през цялото си съществуване са служили за предотвратяване на войни на територията на Европа.

На второ място, 94 % от населението на ЕС се състои от граждани на държави-членки на НАТО. 21 от общо 27-те държави-членки на ЕС са съюзници в НАТО, а 21 от общо 26-те съюзници в НАТО са държави-членки на ЕС, като Турция, която е дългогодишен съюзник в НАТО, е кандидат за членство в ЕС. Това означава, че войските и оборудването, предназначени за мисии в рамките на Европейската политика за сигурност и отбрана (ЕПСО), са в по-голяма или по-малка степен същите, като предназначенията за операции на НАТО.

На трето място, макар и по различен начин, и в двете организации текат процеси на разширяване, чиято цел е да гарантират стабилност и просперитет в Европа и в света.

На четвърто място, както ЕС, така и НАТО в момента извършват преоценка на своите стратегии за сигурност (Европейската стратегия за сигурност и Стратегическата концепция на НАТО). Това означава, че те търсят отговори на променените заплахи пред човечеството в глобален план, а именно международен тероризъм, разпространение на оръжия за масово унищожение, държави в упадък, конфликти, достигнали мъртва точка, организирана престъпност, кибернетични заплахи, влошаване на състоянието на околната среда и свързани с това заплахи за сигурността, природни и други бедствия. Тези общи заплахи изискват още по-тясно партньорство и концентриране върху укрепването на ключови капацитети на ЕС и НАТО и по-добра координация в областта на планирането, технологиите, оборудването и обучението. Положителен факт е, че и в двата документа е изведено на преден план сътрудничеството между двете организации в името на сигурността на региона и света.

Общите предизвикателства пред двете организации изключват конкуренцията между тях. Именно затова в Резолюцията се казва, че НАТО представлява основен стълб на европейската военна сигурност, а Европейският съюз разполага с достатъчно потенциал да подкрепи неговите действия, така че укрепването на европейския капацитет за отбрана и задълбочаването на сътрудничеството да бъде от полза и за двете организации.

3.1.4. Проблемни области в отношенията между ЕС и НАТО

На следващо място в Резолюцията са представени проблемните области в отношенията между ЕС и НАТО и са дадени препоръки за тяхното решаване. Като първа проблемна област е посочено, че сътрудничеството между ЕС и НАТО, което попада в рамката на спогодбата „Берлин плюс“, не работи задоволително поради нерешени проблеми, свързани с факта, че някои страни са членки на НАТО, но не са държави-членки на ЕС. Освен това НАТО не участва в операции в рамките на ЕПСО.

При предприемането на такава операция ЕС избира дали да прибегне до средствата и възможностите на НАТО чрез спогодбата „Берлин плюс“. Тази недостатъчна координация между двете организации води до известна хаотичност и забавени реакции, което беше демонстрирано, например при военните операции за санкции срещу Либия през пролетта на 2011 г.

Като втора проблемна област в Резолюцията е посочен турско-кипърският спор, който продължава да влияе негативно върху развитието на сътрудничеството между ЕС и НАТО. От една страна, Турция отказва да позволи на Кипър да участва в мисиите на ЕПСО, включващи разузнаване и ресурси на НАТО, а от друга страна Кипър отказва да позволи на Турция да участва в цялостното развитие на ЕПСО в степента, съответстваща на военната тежест и стратегическата важност на Турция за Европа и Атлантическия съюз.

Следващата проблемна област е конкуренцията между двете организации при изпълнението на определени операции. Такъв момент на съперничество е, например, при взаимодействието им в Дарфур, което стана извън договореностите от „Берлин плюс“.

Както се вижда от изложеното, проблемните области в отношенията между ЕС и НАТО са по-малко в сравнение с постиженията и допирните точки. Това дава основание за оптимистични очаквания относно перспективите за развитие на отношенията между ЕС и НАТО, на които е отделено най-значително място в Резолюцията. Те са очертани в следните посоки:

1. Осигуряване на подкрепа за националните усилия за създаване и развитие на военни възможности за управление на кризи чрез взаимно подпомагане между ЕС и НАТО.

2. Взаимна подкрепа при реализацията на Европейската стратегия за сигурност на базата на действителен, всеобхватен и демократичен консенсус между ЕС и НАТО по въпросите на сигурността.

3. Осигуряване на бъдещата колективна отбрана на ЕС по възможност в сътрудничество с НАТО, което ще помогне за усъвършенстване на способността на ЕС за посрещане на заплахите за сигурността на XXI век, по-специално чрез съвместни гражданско-военни операции и мерки за управление на кризи, вариращи от действия в областта на разузнаването за предотвратяване на кризи до реформи в сектора на сигурността, полицията и съдебната система, и военни действия.

4. Взаимна подкрепа чрез избягване на конкуренция и задълбочаване на сътрудничеството при операции за управление на кризи въз основа на практическо разделение на отговорностите.

5. Поддържане на реалистичен и открит диалог с Русия, включително по въпросите, свързани с правата на човека и правовата държава, регионалната сигурност, енергетиката, противоракетната отбрана, неразпространението на

оръжия за масово унищожение, съкращаването на въоръжените сили и космическата политика.

6. Създаване на постоянен оперативен щаб на ЕС, под ръководството на заместник-председателя на Комисията/върховен представител, като част от мандата на този щаб ще бъде планирането и провеждането на военни операции в рамките на ЕПСО.

7. Принос на НАТО за една по-силна и разполагаща с по-голям капацитет Европа, тъй като Алиансът продължава да бъде отворен за по-нататъшно разширяване на Изток.

Като фактори, благоприятстващи развитието на отношенията между ЕС и НАТО в дългосрочен план, в Резолюцията са посочени френската инициатива за официално връщане към военните структури на НАТО и усилията на френското председателство на Съвета на ЕС за по-нататъшно сближаване между ЕС и НАТО в отговор на новите предизвикателства пред сигурността. Друг фактор, посочен в Резолюцията, е новият положителен подход на САЩ към укрепването на военните възможности на ЕС³².

Горепосочените аналитични данни за отношенията между ЕС и НАТО в контекста на европейската архитектура за сигурност представят в благоприятна светлина бъдещето на тези отношения. Но наред с позитивния тон, не са малко и позициите на скептицизъм, породени от изброените по-горе проблемни области в релацията ЕС-НАТО.

На своята публична лекция “НАТО след Лисабон: новите тенденции в новата концепция” българският външен министър Николай Младенов образно се изразява, че между НАТО и ЕС съществува „китайска стена“. За база на своето изказване министърът посочва няколко примера:

³² Официален вестник на Европейския съюз C 76 E/69, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:076E:0069:0075:BG:PDF>

- В мисията на ЕС в Босна и Херцеговина най-големият контингент е турският. „Същевременно, обаче, Турция не може да участва в командването на тази операция, защото НАТО и ЕС нямат споразумение за обмен на класифицирана информация”.

- “В мисията на ЕС в Афганистан силите на НАТО не могат да защитават европейските формирования, защото ЕС и НАТО не са постигнали споразумение за това.”

- “Когато НАТО разработва нови технологии, за да предпазва своите войници от импровизирани експлозивни устройства, не може да ги сподели с ЕС и той трябва да разработва своя защита”. По този начин се правят двойни разходи за едни и същи неща³³.

Според източник на европейското онлайн издание EUobserver, формулирането на текста за отношенията с ЕС в стратегическата концепция на НАТО се е оказало препъни-камъкът в писането на документа заради Турция. Обсъждането на краткия параграф е продължило три дни. В края на краищата, след формулировката за общите предизвикателства на двете организации, изрично е отбелязано, че ”съюзниците ни извън ЕС допринасят значително за тези усилия”, текст, който е добавен очевидно по настояване на Анкара³⁴.

Не са малко и критиките по повод последната среща на върха на НАТО (Лисабон, 2010). Например, тезата на Диана Джоунстон от Канада, че “НАТО е инструмент на стратегията на САЩ”. Без да се отрича ролята и тежестта на САЩ, още срещата на върха в Букурещ, на която западноевропейски страни се

³³ Ковачева, Р., Н. Младенов. Между НАТО и ЕС има китайска стена.
<http://www.euinside.eu/bg/news/n-mladenov-there-is-a-chinese-wallbetween-nato-and-the-eu>

³⁴ Пак там

възпротивиха на натиска на Вашингтон и отложиха приемането на Грузия и Украйна, е показателен пример, че се отстояват интереси и няма автоматизъм и подчиненост.

Според Д. Джоунстон главната заплаха за НАТО е собственото му остаряване и търсенето на повод за продължаване на статуквото. Че това е невярно, се вижда от документите, приети на последната среща на Алианса. Разбира се, има критики, които не могат да бъдат отхвърлени. Същата авторка правилно отбелязва, че противоречията между Държавния департамент и Пентагона са причина за многото грешки в Ирак³⁵.

По повод на скептицизма в някои среди във връзка с отношенията на НАТО и ЕС на следващо място трябва да се посочи фактът, че напоследък ангажиментът на Германия към НАТО и ЕС ерозира. Неотдавнашните събития в Либия разделиха позициите на германците и французите, като накрая Германия даде политическото си съгласие за операцията, но не поиска да изпрати военни сили. Случаят с Либия и съдбата на Муамар Кадафи е първата голяма стратегическа пробойна между Германия и Франция от десетилетия насам. Междувременно за Германия все по-важни са отношенията ѝ с Русия. Освен енергийната зависимост от Москва, Германия има и възможности за инвестиции в Русия. Затова връзките с Русия стават все по-привлекателни за Берлин по същото време, в което отношенията с НАТО и ЕС стават все по-проблематични³⁶.

Заслужава коментар и фактът за съществуващите сериозни съмнения по въпроса дали НАТО наистина осигурява “чадър на сигурността” за неговите членове в региона. В отговор на това на 12 май 2011г. Вишеградската четворка обявява създаването на “бойна група” под командването на Полша като

³⁵ Николов, С. НАТО след Лисабонската среща. Сп. “Международни отношения”, бр. 1/2011. http://www.csr-bg.com/nato_slet_lis.htm

³⁶ Кайл, С. Германия – самоизключване от НАТО и ЕС. Сп. Атлантик Комюнети. <http://e-vestnik.bg/12127>

независима военна сила, която няма да бъдат подчинена на командването на НАТО. В допълнение – от 2013 година четирите страни започнаха общи военни учения под егидата на силите за бързо реагиране на НАТО³⁷.

От казаното става ясно, че в отношенията между НАТО и ЕС е необходимо да доминира една нова култура по сигурността. Очакването е, че Договорът от Лисабон (2009) и Новата стратегическа концепция на НАТО (2010) ще отворят нова страница в сътрудничеството между НАТО и ЕС, основано на тази култура. С оглед на това по-долу ще бъдат проследени новите моменти в отношенията между двете организации в тези два документа. Договорът от Лисабон ангажира граждански и военен капацитет от всички държави-членки за целите на Европейската политика за сигурност и отбрана, задължава държавите непрекъснато да подобряват военния си капацитет, разширява ролята на Европейската агенция по отбраната, задължава държавите да оказват помощ на друга държава, над която е извършено нападение (без да се засяга неутралитетът на някои държави или членството на други в НАТО), допълва целите на ЕС (задачите от Петерсберг), като включва в тях борбата с тероризма, и настоява за взаимна солидарност в случай на терористична атака или природно бедствие³⁸.

Договорът от Лисабон закрепва ролята на НАТО като основа на колективната отбрана на държавите, които са едновременно членки на НАТО и на ЕС, постановявайки, че тази организация ще бъде основа на тяхната колективна отбрана и формат на изпълнение на ангажименти от такъв характер³⁹.

Освен това в Договора се заявяват намерения за тясно сътрудничество, а не конкуренция с НАТО, което е крачка напред в позиционирането на ЕС като глобален актьор в системата на международните отношения.

³⁷ Фридман, Д. Агенция "Стратфор", Вишеград: новата военна сила в Европа
<http://argumenti-bg.com/4836/vishegrad-novata-voenna-sila-v-evropa/>

³⁸ Официален вестник на Европейския съюз C 76 E/69

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:076E:0069:0075:BG:PDF>

³⁹ http://www.mod.bg/bg/doc/cooperation/EC/Lisboa_Treaty_Report.pdf

В Стратегическата концепция за отбраната и сигурността на държавите-членки на Организацията на Северноатлантическия договор “Активно ангажиране, съвременна отбрана”, приета от държавните и правителствени ръководители в Лисабон на 19 и 20 ноември 2010 г., е изтъкната ролята на ЕС като активна и ефективна организация, която допринася за общата сигурност на евроатлантическото пространство. В текста на Концепцията се твърди, че ЕС е уникален и значим партньор на НАТО на базата на това, че двете организации имат в по-голямата си част общи страни-членки, а всички членове на двете организации споделят общи ценности. НАТО признава необходимостта от по-силна и по-способна европейска отбрана.

В Концепцията се приветства влизането в сила на Лисабонския договор, който предоставя рамката за укрепването на способностите на ЕС за справяне с общите предизвикателства в сферата на сигурността. Освен това се твърди, че за стратегическото партньорство между НАТО и ЕС е жизнено важно пълното ангажиране на съюзниците, които не са членове на ЕС, в общите усилия на двете организации в областта на сигурността. В Концепцията се признава, че НАТО и ЕС могат и следва да играят допълваща се и взаимно-подсилваща се роля в укрепването на международния мир и стабилност. Във връзка с това НАТО изразява твърдата си решимост да даде своя принос към създаването на по-благоприятни обстоятелства, посредством които:

- Съществено да засили стратегическото си партньорство с ЕС в духа на пълна взаимна откровеност, прозрачност, взаимно допълване и зачитане на автономността и институционалния интегритет на двете организации;
- Да задълбочи практическото взаимодействие с ЕС в пълния спектър на кризисните операции, от координирано планиране до взаимна подкрепа на терена;
- Да разшири политическите консултации с ЕС с цел обхващане на всички въпроси от взаимен интерес, с цел споделяне на оценки и перспективи;

- Да си сътрудничи по-широко с ЕС в развитието на способностите с цел минимизиране на дублиращи се дейности и максимизиране на ефективността на разходите⁴⁰.

Доказателство за тежестта, която придава НАТО на отношенията с ЕС, е, че на срещата на върха на Алианса в Лисабон присъстват „трите лица” на ЕС, според Лисабонския договор - президентът на Съвета Херман ван Ромпой, Върховният представител по външната политика и сигурността Катрин Аштън и председателят на Европейската комисия Жозе Мануел Барозу.

3. 2. Участието на България в системата на европейската безопасност и сигурност.

Условията на растяща икономическа и социална нестабилност, които до голяма степен предопределят основата за развитие на международните отношения, способстват за по-скоростно разпространение и застъпване на несигурността и конфликтите в глобален аспект. В рамките на този така сложен и поливалентен процес, България като страна, разполагаща с ограничени отбранителни ресурси, но заемаща значима геополитическа позиция, има за цел да компенсира липсите и подчертае предимствата си, посредством участие в редица международни организации с ключово значение за регулирането на мирните и отбранителни процеси в световен мащаб⁴¹.

Не трябва обаче погрешно да се изключва необходимостта от ефективна подготовка и действия на национално ниво, които в една голяма част от военните конфликти могат да се окажат решаващи за крайния резултат на мисията. Целта на този анализ е да бъдат разгледани функциите на международните структури за

⁴⁰ http://rdsc.md.government.bg/BG/Activities/Obuchaemi/NSC_BUL.pdf

⁴¹ Бяла книга за отбраната, Министерство на отбраната, София, 2002г.

сигурност по отношение на превенцията и овладяването на конфликти с глобално значение⁴².

3.2.1. България – страна-членка на влиятелни глобални организации за сигурност.

През 2009 година световният политически елит се сблъска с последиците от едно неефективно и грешно премерено икономическо управление по отношение степента на възвръщаемост на поетия риск. Поради явната обвързаност на частните и публични финанси обаче секторът за сигурност и отбрана бе засегнат от случилите се събития и бе поставен пред предизвикателството да изследва новите източници на заплахата за световния мир и да търси неналожилите се досега лидери, които да изпълнят успешно мисията за превенция и навременно овладяване на конфликти с локално и интернационално измерение. Като се започне с проблемите на Централна Африка, Черноморския регион (Грузия и други потенциални кризи), Афганистан, премине се през неустойчивостта на международните партньорства в областта на сигурността, което допълнително задълбочава решаването на военните спорове (намалената ефективност на ООН, слабата ЕПСО и др.), и се стигне до, все по-често дефинираната като „нова война“, разрастваща се интернационална терористична дейност (нараства броя на терористичните групировки, използват се все по-нестандартни методи за разрушаване на установения социален и политически ред, противникът вече е невидим)⁴³.

В тази ситуация се налага да се потърси навременно и работещо решение, което да бъде широко прието и добре обосновано политически и финансово. На въпроса кой би трябвало да е гарант за международната сигурност,

⁴² Бяла книга за отбраната, Министерство на отбраната, София, 2002г.

⁴³ Иванов, Т., Мениджмънт на отбраната и сигурността, 2008г.

несъмнено отговорът няма да бъде еднозначен. В мненията на анализаторите, когато става дума за личност-световен лидер, който да бъде модератор на протичащите високоскоростни и трудно предсказуеми процеси на заплахата, изниква много често името на ново избрания президент на Съединените щати Барак Обама.

Дори в условията на моноцентрична система за сигурност, в каквата се намираме, в която САЩ е неоспорим фактор за развитието на мирните отношения в междуконтинентален аспект, не е реалистично цялата тежест за идентификация и превенция на възможните рискове от въоръжени нападения или конфликти да се възлага на една страна. Необходима е ефективна, многофункционална и наднационална архитектура за сигурност, която да има готовност за бърза и безпогрешна реакция в случай на поява на риск или реализиране на заплахата за глобалния мир.

Тук идва ролята на интернационалните организации, многопластови, структурирани, така че да управляват значителни ресурси, които да бъдат използвани по предназначение в случай на кризи от военен, природен или икономически характер. Важно е да се разгледат и възможностите на България в тази палитра на сложни международни взаимовръзки да изрази позиция, която да бъде формулирана така, че в максимална степен да бъде симбиоза между националните интереси и поетите ангажименти като страна-членка на влиятелни глобални организации за сигурност⁴⁴.

3.2.2. Изграждане на обществото на народите

Започвайки с един ретроспективен преглед на Вестфалската система, функционираща в периода 15-18 век, създадена след подписването на мирния договор от 1648 г., и Метерниховата система, приета от големите европейски

⁴⁴ Иванов, Т., Мениджмънт на отбраната и сигурността, 2008г

империи с цел да играе ролята на върховен орган за колективна сигурност на Стария континент и да запази статуквото и баланса на интересите между Великите сили, се показва как идеята за колективна отбрана се заражда първоначално в Европа.

По-късно, под влияние на международните военни конфликти, донесли огромни щети от материални и човешки жертви, тази доктрина излиза извън рамките на континента. След края на Първата световна война победителите налагат Версайската международна система, а след края на Втората световна война през 1945 г. компромисът между държавите от антихитлеристката коалиция води до създаването на Ялтенската двуполюсна система. Нейните основи са положени с т.нар. ”процентно споразумение” за Балканите между Уинстън Чърчил и Йосиф Сталин през октомври 1944г. Идеята за изграждането на институция като Обществото на народите след Първата световна война е знак, че идеята за сигурността изисква да бъде разгледана в глобален мащаб.

В Устава на Обществото на народите заляга доктрината за колективна сигурност, съгласно която държавите се ангажират със защита от евентуално нападение срещу всяка от страните-членки на ОН, чрез прилагане на икономически санкции и дори на военна сила. Различните тълкувания на поетите ангажименти и правото всяка страна-членка да определя самостоятелно дали да се присъедини към предприетите санкции, до голяма степен предопределят съдбата на Обществото на народите и краха на първия опит за създаване на глобална система за колективна сигурност⁴⁵.

3.2.3. Организацията на обединените нации (ООН)

С неуспеха на Обществото на народите не спират усилията за изграждането на по-надежден комплекс от международни структури в името на

⁴⁵ Наръчник на НАТО

общата безопасност. Организацията на обединените нации е пример по отношение на целенасочени и организирани действия към рамкирането на синхронизирана, стабилна и многоаспектна рамка за сигурност. Започвайки официално да функционира от 24 октомври 1945г., ООН съчетава в себе си широк кръг от дейности, но приоритетно ще бъдат разгледани тези в сферата на сигурността, без да се пренебрегват икономическите, социални, етнически и религиозни ангажименти, които Организацията залага в целите и принципите си.

Поради разноликия характер на понятие като сигурността се налага изследването да бъде рамкирано от предварително зададени ограничения. Ще се наблегне на документната база, посредством която ООН реализира целите си в тази сфера. Важни са също способностите, с които Организацията разполага, за да реализира тези намерения, и тяхното управление, а също и финансовата страна на въпроса (доколко рентабилно и ефикасно е използването на ресурсите на ООН за военни операции).

Основното противоречие по отношение на документите на ООН е тяхната правна тежест. Уставът на ООН, който до голяма степен регламентира базовите компетенции на структурата и функциите на нейните действащи органи, е основният писан постулат на Организацията. Въпреки стремежа на създателите му да обхванат почти всички възможни аспекти на дейността на ООН, важно е да се отбележи, че неговата цел не е да поставя догматични принципи, чието перифразиране или погрешно тълкуване да предизвика политическа изолация и отлъчване, а да очертае по-общи принципи и цели, насочени към превенцията и запазването в дългосрочен план на мира и сигурността в света.

Този подход за търсене на интернационална стабилност не изключва регионалните форми на сътрудничество, което позволява да се разгърнат различна гама от отбранителни, икономически и социални възможности. Друга юридическа форма на уреждане на международните отношения, насочена към превенцията и скоростното овладяване на конфликти, са резолюциите на ООН. Въпреки

широката дискусия относно пожелателния или задължителен характер на резолюциите на ООН, на практика единствено тези, произтичащи от Съвета за сигурност и свързани с Глава 7 "Действия в случай на заплахи срещу мира, нарушения на мира и актове на агресия" се считат за документи, изискващи спазване от страните по дадения спор.

За спазването на тези правни норми следи Международният съд. Противоречивото приложение на този документ по отношение на различни глави на Устава на ООН показва разликата между безспорно респектиращата репутация, с която се ползва Организацията, и реалните ѝ способности и ресурси за предприемане на конкретни действия в случай на реален военен конфликт или сериозна заплаха. Прокрадва се въпроса за способностите на една такава мащабна структура като ООН и на това до колко те зависят от нейното финансиране. Наложеният механизъм на задоволяване на финансовите потребности на Организацията, а именно чрез вноска като процент от БВП на страната-членка (от 2000 г. максималния размер е 22%, който плаща САЩ, заради най-високия си БВП) изглежда не успява да смаже „машината за мир“ и тя започва да дава дефекти.

Въпреки искането на генералния секретар Бан Кимун, бюджетът на Организацията за периода 2008-2009 г. да нарасне с 0.5% спрямо предходния период и сега да е 4 200 000 000 долара, ООН усеща затруднения, поради некоректно отношение на всички страни-членки, което се изразява в неплащане или забавяне на членската вноска. За да се онагледят ефективното разходване на получените парични средства ще трябва да се разгледат проведените операции по опазване на мира на ООН в основните пет области на територията на Европа. Фокусът предстои да бъде преместен изключително върху параметъра на действие на България в рамките на операциите на ООН. За пръв път страната е включена в мисия на ООН през 1992 г. в Камбоджа (UNTAC). Оттогава български представители са участвали в общо 10 мисии на ООН в Ангола (UNAVEM), в

Таджикистан (UNMOT), в Етиопия и Еритрея (UNMEE), в Босна и Херцеговина (UNMIBH), в Косово (UNMIK), Македония (UNPREDEP), Хърватия (UNMOP), Афганистан (USCENTCOM) и Ливан (UNIFIL). Давайки приноса си към процеса на реализиране на целите на организация като ООН, България показва своята решимост да се включи активно в борбата за сигурност и стабилност в глобален мащаб.

С участие в мисии като тези в Македония, Косово и Хърватия, страната декларира сериозно отношение не само към световната, но и към регионалната система за безопасност и развитие. България осъзнава ролята си и се стреми посредством действията си да изпрати към своите партньори сигнали, че е надежден и силно решен съюзник и основен фактор в архитектурата за сигурност⁴⁶.

3.2.4. Европейски съюз (ЕС)

Освен организации с международен статут, съществуват и такива с регионален характер, които са не по-малко значими за постигане и запазване на така търсения баланс в междудържавните отбранителни отношения. Европейската архитектура за сигурност трябва едновременно да защитава широк кръг от национални и наднационални интереси и да бъде надежден и работещ партньор на глобалната сцена в тази област. Общата външна политика и политиката за сигурност (ОВППС) и Европейската политика за сигурност и отбрана (ЕПСО), въведени с Договорите от Маастрихт (1992), Амстердам (1997) и Ница (2001), определят основните задачи на ЕС в областта на отбраната. Държавите-членки на ЕС свързват изграждането на Европейска политика за сигурност и отбрана с постигането на конкретна цел - способност за дислокация и поддържане в продължение на една година на сили за бързо реагиране с военноморска и

⁴⁶ Наръчник на НАТО

военновъздушна подкрепа. Тези сили за бързо реагиране все още не се разглеждат като истинска Европейска армия. Вместо това, те ще бъдат съставени от контингенти на съществуващите национални въоръжени сили⁴⁷.

Въпреки това, след създаването на Комитет по политиката и сигурността (КПС), се изгражда Военен комитет на Европейския съюз (ВКЕС) и Военен щаб на Европейския съюз, управлявани от Съвета и със седалище в Брюксел. Така Съюзът вече разполага с със свой собствен политически и военен инструментариум за провеждане на мисиите, с които се ангажира: хуманитарни мисии извън границите на Европа, умиротворителни операции и други задачи за овладяване на кризисни ситуации.

Тъй като военните технологии стават все по-сложни и скъпи, правителствата на държавите-членки на ЕС смятат, че необходимостта от съвместна работа в областта на производството на оръжия се засилва. Освен това, за да могат техните въоръжени сили да провеждат съвместни мисии, техните системи трябва да могат да работят съвместно и въоръжението им следва да е стандартизирано. В резултат на тази тенденция на развитие на сътрудничеството се ражда през 2003 г. идеята за създаване на Европейска агенция за отбрана. Европейската агенция по отбраната (ЕАО/EDA) е основана през 2004 г. и седалището ѝ е в Брюксел. Работата ѝ е да подпомага страните-членки в усъвършенстването на отбраната на Европа и на потенциала за управление на кризи и да развива устойчиво европейската политика по въпросите на сигурността и отбраната. Агенцията осъществява тези цели, като подпомага осигуряването на по-координиран подход към производството и доставките на въоръжения и отбранителна техника, както и към научните изследвания в областта на отбраната и техническото развитие. Промяната в политиката за сигурност, довежда до

⁴⁷ Христов.Ст.,Стратегически мениджмънт,2009г.

опитите на някои държави да изградят нови възможности, които да са адекватни в новата среда за сигурност.

Този процес е известен като трансформация на въоръжените сили и се осъществява посредством редица търговски и икономически споразумения като Общото споразумение за митата и търговията (ГАТТ), подписано през 1947 г., документи в рамките на Световната търговска организация относно производството и разпространение на оръжие и др.

България, като коректен партньор, който напълно приема и подкрепя принципите на ЕПСО, с готовност се присъединява към гореспоменатите документи и активно работи за реализацията на тези хуманни стремежи. Ограничената възможност на страната в това отношение произтича от вътрешните слабости на сектора за сигурност и отбрана, които стесняват националните отбранителни способности и рефлектират върху международното представяне на държавата.

Друга организация, заемаща важно място в архитектурата за сигурност в Европа и света, е Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ). Въпреки че нейното политическо влияние започва да се изменя значително след края на Студената война, ОССЕ продължава да се разглежда като един от факторите за стабилност в региона. Това е структурата, която дава своя най-значим принос за осъществяване процеса на разоръжаване с приемането на Договора за обикновените въоръжени сили в Европа. Целият механизъм на взаимен контрол и доверие между членките на Организацията, насочен към изграждането на устойчиво бъдещо сътрудничество, допринася за новия етап на развитие на отбранителните отношения в света.

България, като председател на ОССЕ през 2004 г., работи за трансформацията на Организацията и повишаването на ефективността и съобразено със съвременните отбранителни реалности. Пример за това е докладът на Панела на мъдреците за засилване на ефективността на ОССЕ, озаглавен

“Общата цел: към по-ефективна ОССЕ”, разпространен през 2005 г. Важен е новият курс на сътрудничество между ЕС, НАТО и други организации по отношение на процеса на разширяване на ЕС и приноса на новите страни-членки за подобряването на нивото на сигурността, чиито основи постави България по време на своето Председателство. Всяка от организациите за международно сътрудничество има своето строго специфично и функционално обособено място в системата за глобална сигурност и отбрана⁴⁸.

3.2.5. НАТО

Има една отличаваща се структура, която се идентифицира за гарант за стабилност в световен мащаб и това е Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО). Създадена в годините на Студената война като антипод на другия мощен военен съюз - Варшавския договор, с промените в политическите условия НАТО постепенно си завоюва нова роля - на обединител на държавите, стремящи се към мир. Заложила при създаването си принципа за колективна отбрана в чл.5 на Атлантическия договор, НАТО вече търси друг път за гарантиране на безопасността - този на многонационалното сътрудничество и превенция на потенциалните конфликти. Успехът на тази концепция се дължи на близките и добре работещи взаимоотношения между Европа и САЩ в отбранителния сектор. Новата стратегическа концепция на НАТО, публикувана през 1999 г., описва рисковете за сигурността като “многопосочни и трудно предвидими”. Затова се налага и изграждането на работеща институционална структура на Организацията.

Основните политически и управленски институции на НАТО, в които се формира политиката на Алианса и се вземат решения по всички направления от неговата дейност, са Северноатлантическият съвет (САС), който се ползва с най-

⁴⁸ Христов, Ст., Стратегически мениджмънт, 2009г.,

широки правомощия, Комитетът по планиране на отбраната (КПО) и Групата за ядрено планиране (ГЯП). Фактът, че военната структура на НАТО е подчинена на Военния комитет (ВК), разглеждан като най-висшата военна инстанция на Алианса, но пряко подчинен на политическото ръководство на САС, показва, че в епохата на „новата“ война, социалните и икономически ескалации и природните кризи, решенията за това как и кога армиите да използват военния си потенциал, зависят от политическите и дипломатически нагласи. Това показва всъщност, че България макар и неразполагаща със значителен отбранителен продукт, може чрез добре премерена и целенасочена политика да постигне много за реализиране на националните си отбранителни, а защо не и икономически интереси, които неизменно са свързани помежду си.

Когато се разглеждат военните способности на най-влиятелната отбранителна организация в света, трябва неизбежно да се отбележи, че организационната ѝ структура не разполага с армия, която да бъде в постоянна готовност да даде адекватен отпор на възникнала опасност за световната сигурност. Разчита се на индивидуалните способности на всяка страна-членка да се отзове при нужда и да се ангажира да предостави на НАТО определен вид и числен състав войски за изпълнение на предварително договорени задачи или операции.

Като правило, по-голямата част от силите на НАТО остават изцяло под национално командване до предоставянето им на НАТО за нуждите на конкретна операция. Изключение правят персоналът на интегрираните военни щабове на Алианса, както и някои оперативни сили. Такива са, например, Силите за ранно предупреждение и управление от въздуха, които поддържат постоянни установки за комуникация, противовъздушна отбрана и наблюдение. Такива са и Постоянните военноморски сили, съставени от ограничен брой кораби и личен състав от военноморските сили на някои страни-членки. НАТО разполага с Комитет по противовъздушната отбрана (NADC), който отговаря за

предоставянето на съвети на Северноатлантическия съвет и на Комитета по планиране на отбраната по всички въпроси на противовъздушната отбрана, в това число на отбраната срещу тактически ракети. Съществуват още програма за ранно предупреждение от въздуха (AEW), Организацията на НАТО по консултациите, командването и контрола (NC3O) и други структури. Поддържането на тези способности ефективни се дължи на работещата схема на финансиране на НАТО. Разделеният на три основни пера бюджет (цивилен, военен и инвестиционна програма) е организиран, така че крайният контрол върху разходите се упражнява от страните-членки, финансиращи дадена дейност и се основава на консенсуса помежду им. По-особено е изразходването на Програмата за инвестиции в сигурността, която позволява на страни като България да кандидатстват по проекти за развитие на възможности в рамките на НАТО, които ако бъдат одобрени, могат да бъдат финансирани от Комитета от инфраструктурата и реализирани. Това е реален начин за развитие на отбранителните възможности на България, на която към момента липсват финансови ресурси⁴⁹.

3.3. Издигане ролята на гражданския сектор във формирането на съвременна гражданска култура и граждански добродетели в системата на сигурността на Република България.

Граждански контрол е абсолютно необходим елемент на демократичната държава. Този контрол е важна действена форма за участието на гражданите в управлението. Той е съществен фактор за защита правата на гражданите и на техните законни интереси.

Способите и процедурите предвидени в българското законодателство за граждански контрол са изключително важна гаранция за отстояване на законните интереси на лицата, и за защита на техните права в сферата на

⁴⁹ Христов.Ст., Стратегически мениджмънт,2009г.

административната дейност на органите на управление и държавната администрация. Посредством предвидените от закон форми за граждански контрол в отделния гражданин е защитен от доминиращия авторитет на тези органи и на администрацията която ги подпомага. Липсата на такъв контрол би могла да доведе до своеволия на органи и на служители на администрацията, до издаване на незаконни актове и осъществяване на неправилни действия, засягащи законните интереси и права на гражданите. Този контрол играе важна положителна роля в отстояването на интересите и благополучието на населението. Правото на гражданите като субекти, осъществяващи граждански контрол в управлението по отношение на неговите органи и администрация като обекти на този контрол, е изключително важно право, което е регламентирано в българската Конституция и в някои закони.

Формите на граждански контрол в управлението са регламентирани в различни нормативни актове. Тази теза дава основание да се предложи следна **класификация** на формите на граждански контрол, която се основава на критерия – приложимост на закон:

3.3.1. Допитване до народа

Прякото участие на гражданите в решаването на общодържавни и местни въпроси се осъществява чрез провеждането на:

- референдум - такъв се произвежда само по въпроси от национално или местно значение, които са от компетентността на съответните органи и за които това изрично е предвидено в закон. Референдумът се произвежда на територията на цялата страна или в отделна община, район, кметство или населено място. Чрез референдум не могат да се решават въпроси на бюджета и данъчното облагане по съответните закони и въпроси, за решаването на които със закон е предвиден специален ред;

- общо събрание на населението – то се използва за пряко участие на гражданите при решаването на национални или местни въпроси в общини, райони, кметства, населени места и квартали на населени места. На основата на решението на общото събрание се издава заповед, в която се конкретизират мероприятията за неговото изпълнение или се внася предложение за приемане на съответно решение или наредба.

- подписка - чрез нея гражданите на страната или отделна община, район, кметство, населено място, квартал правят предложения за решаване на важни въпроси на национално ниво или на ниво общината.

Наблюденията в отделни общини на Република България показват, че допитването до народа, като форма на граждански контрол в местното самоуправление все по-често се използват, но резултатите от тях не се вземат в предвид от централните държавни органи.

3.3.2. Питания, становища и предложения на граждани

Гражданите могат да отправят питання, становища и предложения от компетентността на съответните органи или администрация, представляващи обществен интерес, и да получават отговори по ред, начин и в срок, определени в правилника за организацията и дейността органа.

Гражданите и юридическите лица могат да внасят писмени предложения и становища в комисиите на Народното събрание или други държавни органи.

По разглежданите въпроси комисиите приемат доклади, становища, предложения и препоръки, които се предават в Парламента и на съответните заинтересовани лица.

3.3.3. Съдействие от обществен посредник

Защитата на правата и законните интереси на гражданите може да се осъществява и чрез института на обществения посредник. Той се избира с

мнозинство 2/3 от общия брой на общинските съветници и съдейства за спазване правата и законните интереси на гражданите пред органите на местното самоуправление и местната администрация.

Организацията и дейността му се уреждат с правилник, приет от общинския съвет.

В Република България института на обществения посредник не се проявява в по-голяма част от общините. Тенденцията за създаването му в 264-те общини не е обнадеждаваща. Проучванията показват, че обществени посредници са избрани в 19 общини, като през последните две години са преустановили дейността си 6 от тях.

3.3.4. Съдействие от националния омбудсман

Националният омбудсман се застъпва в предвидените в закона средства, когато с действие или бездействие се засягат или нарушават правата и свободите на гражданите от държавните органи, органите на местното самоуправление и техните администрации, както и от лицата, на които е възложено да предоставят обществени услуги. Дейността на омбудсмана е публична.

Държавните и общинските органи и техните администрации, юридическите лица и гражданите са длъжни да предоставят информация, поверена им по служба, и да оказват съдействие на омбудсмана във връзка с жалбите и сигналите, които са изпратени до него.

Жалби и сигнали пред омбудсмана могат да подават физически лица без разлика на гражданство, пол, политическа принадлежност или религиозни убеждения. Омбудсманът ги приема, като прави проверки по тях. Той отговаря писмено на лицето, което го е сезирало в едномесечен срок. Омбудсманът има правомощия да отправя предложения и препоръки за възстановяване на нарушените права и свободи пред съответните органи, техните администрации и лицата на които е възложено да предоставят обществени услуги. Той има право да

изразява публично мнения и становища, включително в средствата за масово осведомяване, но няма право да огласява обстоятелства, станали му известни при изпълнение на негови функции, които са държавна, служебна или търговска тайна или са от личен характер.

Резултатите от извършения правен анализ на действащото законодателство показва, че на този етап не съществува специфична правна уредба на взаимодействието между националния омбудсман и местните обществени посредници. Последните не са организационно или функционално подчинени на националния омбудсман. В тази връзка е приемлива тезата, че запазвайки своя институционален суверенитет и националния омбудсман, и местните обществени посредници следва да координират своите действия за защита правата и свободите на гражданите, включително при разглеждане на конкретни случаи⁵⁰.

3.3.5. Оспорване на индивидуални административни актове

Гражданите могат да оспорват индивидуални административни актове на органи на местното самоуправление, с които се създават административни права и задължения, или се засягат права или законни интереси на отделни лица или организации непосредствено при по-горестоящия административен орган. С жалбата може да се оспори както законосъобразността, така и целесъобразността на административния акт.

Гражданският контрол в местното самоуправление може да се простира не само върху административните актове, но и върху тяхното изпълнение.

⁵⁰ Международни стандарти, основополагащи принципи и добри практики за институцията на омбудсмана. Европейски център по малцинствени въпроси-България и Омбудсман на република България. С., 2005г., с. 37

АПК предвижда възможност за оспорване от страна на гражданите на незаконосъобразни действия по изпълнение на административни актове и решения.

3.3.6. Искове за обезщетения

Държавата и общините отговарят за вредите, причинени на граждани и юридически лица от незаконосъобразни актове, действия или бездействия на техни органи и длъжностни лица при или по повод изпълнение на административна дейност⁵¹. Искът за обезщетение се предявява пред съда по мястото на увреждането или по местожителството на увредения срещу органите, от чиито незаконни актове, действия или бездействия са причинени вредите. Исковете се разглеждат по реда, установен в АПК. При смърт на увредения неговото право на обезщетение за имуществени вреди се наследява, а за неимуществени вреди - само ако е било предявено пред съд от увредения.

Отговорността на виновните длъжностни лица спрямо държавата за изплатените обезщетения се осъществява при условията и по реда, предвидени в Кодекса на труда, Закона за държавния служител или в друг закон или указ.

3.3.7. Обжалване на принудителни административни мерки и административни наказания

За предотвратяване и преустановяване на административните нарушения, както и за предотвратяване и отстраняване на вредните последици от тях могат да се прилагат принудителни административни мерки. Случаите, когато могат да се прилагат тези мерки, техният вид, органите, които ги прилагат, и

⁵¹ Закон за отговорността на държавата и на общините за вреди - обн.ДВ. бр.60/1988г. – с посл. изм. ДВ. бр.17 от 6 Март 2009г.

начинът за тяхното приложение, както и редът за тяхното обжалване от гражданите се уреждат в съответния закон или указ.

Наказателните постановления издадени от органи на местното самоуправление във връзка с установени административни нарушения подлежат на обжалване от гражданите пред районния съд, в района на който е извършено или довършено нарушението, а за нарушенията, извършени в чужбина - пред Софийския районен съд. Обжалването на наказателното постановление става чрез наказващия орган/кмет на община, район, кметство или упълномощени от тях длъжностни лица/, който го е издал. Районният съд в състав само от съдия разглежда делото по същество и се произнася с решение, с което може да потвърди, да измени или отмени наказателното постановление. Решението подлежи на касационно обжалване пред административния съд на основанията, предвидени в НПК, и по реда на АПК⁵².

Вследствие на изложеното може да бъде направен обобщен извод, че съществуващото многообразие от законодателно регламентирани седем форми на граждански контрол в местното самоуправление е предпоставка за по-голяма ефикасност в дейността на неговите органи и ефективност на местната администрация.

Една от основните функции на всеки съвременен парламент е осъществяването на контрол по отношение на изпълнителната власт. Нейната зависимост от парламента се изразява в избора на правителството, възможността да бъдат извършвани промени в състава му или да бъде сменено при определени обстоятелства и провеждане на текущ контрол при осъществяване на неговата дейност. В съвременната парламентарна демокрация, която се намира под силното въздействие на политическите партии, до голяма степен контролните функции на

⁵² Закон за административните нарушения и наказания - обн.ДВ.бр.92/1969г. с посл. изм. ДВ. бр.39 от 20 Май 2011г.

парламента се отъждествяват с дейността на опозицията и парламентарния контрол се е превърнал в своеобразен прерогатив на малцинството.

Активното използване на възможностите за парламентарен контрол допринасят за ефективността на демократичния политически процес и за стабилността на цялостната политическа система. От дневния ред на парламента се предоставя определено време за парламентарен контрол, който обикновено се излъчва от електронните медии като форма на гласност и откритост в дейността на парламента. Съществуват няколко форми на осъществяване на контрол от страна на парламента върху изпълнителната власт.

3.3.8. Въпроси

Въпросите са една от най-разпространените форми на парламентарен контрол. Установена е през 1849 г. в Британския парламент и постепенно се налага под една или друга форма във всички демократични парламенти. Въпроси могат да бъдат отправяни от всеки депутат по устен или писмен път. С отговора на въпроса процедурата се счита за приключена. От тази форма на парламентарен контрол се възползва предимно опозицията, която се стреми да получи информация за дейността на изпълнителната власт и да постави на обсъждане определени проблеми в обществото, като по този начин се отправя косвена или директна критика към работата на правителството.

3.3.9. Питания

Питането е подобна на въпроса форма на парламентарен контрол, но тъй като най-често засяга значими обществени проблеми, на представителите на изпълнителната власт се дава по-продължително време за подготовка на своите отговори. При представянето му, питащият има право да зададе допълнителни уточняващи въпроси. И при питането, както и при въпроса, с отговора се изчерпва процедурата на тази форма на парламентарен контрол.

3.3.10. Интерпелация

Основната цел на интерпелацията, като форма на парламентарен контрол, е предизвикването на дебат в парламента който трябва да завърши с вземането на определено решение от представителното събрание. За внасяне на интерпелация се изисква подкрепата на минимум брой депутати, а предоставеното време за разисквания и за вземане на решение е значително повече в сравнение с това за въпроси и питання. Различни от предишните две форми на парламентарен контрол са и възможните политически последици от интерпелацията. Всяко неблагоприятно решение за правителството би могло да се приеме като политическа оценка за дейността на изпълнителната власт или на отделен неин представител, а при някои парламентарни режими може да доведе и до бламиране на правителството.

3.3.11. Анкетни и проучвателни комисии

Комисиите от този тип се създават с цел да бъде изяснена ситуацията около определен възлов обществен проблем. Анкетната или проучвателната комисия трябва да изясни фактите по повдигнатия въпрос и да вземе определено решение, което да предложи на парламента. Политическата практика показва, че от тази форма на парламентарен контрол възползва предимно опозицията. С особена важност са анкетните комисии в Конгреса на САЩ, където в определен смисъл компенсират липсата на други форми на парламентарен контрол, познати в европейските парламентарни режими.

3.3.12. Предизвикване на съдебна отговорност чрез парламента

Към формите на парламентарен контрол над изпълнителната власт може да бъде причислено и правото да се инициира съдебно обвинение към нейни висши представители, включително и към държавния глава, при нарушение на законите и конституцията, довели до извършване на престъпление. Тази форма е развита под

наименованието импийчмънт в Англия, а по-късно е възприета и от други конституции. Това право на парламента има важно значение в президентските и полупрезидентските режими, където държавният глава е ръководител на изпълнителната власт и притежава значителни прерогативи.

3.3.13. Вот на недоверие

Вотът на недоверие е висша форма на парламентарен контрол, произтичаща от принципите на съвременния парламентаризъм. Изразява се във възможността представителното събрание да предизвика бламирането на дадено правителство или негови членове и да доведе до промени в неговия състав или до оставката му.

Поради съществените последици от вота на недоверие за стабилността на управлението и за политическата обстановка в дадена държава в конституциите са въведени определени ограничения, които да предотвратят честото и безотговорното му използване.

- Вотът на недоверие може да бъде поискан от определен минимален брой депутати. В различните парламентарни режими той е между $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{10}$ от депутатите в парламента;

- За да се счита успешен вотът на недоверие, се изисква квалифицирано мнозинство, състоящо се от повече от половината от всички народни представители;

- Въвеждане на конструктивен вот на недоверие, при който вотът може да бъде поискан само ако съвпада по време с избора на нов ръководител на изпълнителната власт;

- При отхвърляне на даден вот на недоверие, не може да бъде поискан нов вот на същото основание в рамките на определен срок.

Тясно свързана с вота на недоверие е обратната възможност, предоставена на правителството – искане на вот на доверие. В този случай

инициатор е правителството, а основната цел е да бъде осигурена подкрепа за дейността на изпълнителната власт.

В определени случаи подобно искане може да бъде с тактическа цел и правителството само да поиска своята оставка при липса на достатъчно подкрепа в парламента, но принципното положение е, че вот на доверие се иска, за да са получи парламентарна подкрепа, която да осигури стабилност в дейността на изпълнителната власт.

ИЗВОДИ

Отношенията между НАТО и ЕС не се интерпретират пространно, те извеждат на преден план идеята, че двете организации са равностойни в сферата на сигурността. Между тях не би следвало да има конкуренция, а взаимно допълване, тъй като те решават общи задачи в регионален и в глобален мащаб, а именно колективен отговор на едни и същи заплахи за сигурността, като глобалния тероризъм, разпространението на оръжия за масово унищожение, екологични заплахи, климатични промени и др. Необходими са политическа воля и съгласувани и постоянни инициативи за разглеждане на този списък от подобрения в областта на общата политика за сигурност и отбрана. Парламентът, от своя страна, заявява своята воля за действия и преследване на политически инициативи в тази област.

Първият практически резултат бе предложението на Парламента за финансирането на пилотен проект за научни изследвания в областта на ОПСО от бюджета на ЕС за 2015 г. Този пилотен проект, одобрен от Парламента и Съвета през декември 2014 г., означава, че за пръв път средства на ЕС ще бъдат прехвърлени на EDA за провеждането на научни изследвания за военни изисквания. Парламентът продължава да действа на своето равнище и в рамките

на своите правомощия като двигател за подпомагане на постигането на целите на ЕС като фактор за сигурността по ефективен и видим начин съгласно исканията на гражданите на ЕС.

При все това с цел постигане на по-голяма ефективност в областта на сигурността и отбраната Парламентът ще се нуждае от непрекъснатата подкрепа на националните парламенти и на другите европейски институции.

Ангажиментите, които България е поела към международните структури за сигурност разширяват възможностите и за действие, но същевременно с това и изискват отговорно отношение към съвременните заплахи от нарушаване на глобалния ред и потъпкване на основните човешки права и свободи. Трябва ясно да се каже, че ставайки партньор на влиятелни организации като НАТО, ООН и ОССЕ, страната ни не бива да разглежда целите си в областта на сигурността за постигнати.

Проблемите на гражданско-военните отношения, липсата на стратегия за отбрана, силно политизираната система за управление на сектора за сигурност и отбрана, в чието ръководство се включват все по-малко професионални военни, високо дефицитните бюджетни средства за отбрана, които са крайно недостатъчни за покриване на основните потребности на армията, отливът на кадри, желаещи да се развиват в рамките на системата за сигурност, поради незадоволителното заплащане и перспективи за израстване - тези и редица други чисто вътрешни слабости на сектора за сигурност и отбрана на България са предизвикателствата пред политическия елит на страната, който е длъжен да редуцира недостатъците и увеличи възможностите в тази сфера, в името на едно по-безопасно и предвидимо бъдеще. В бъдеще на преден план излиза необходимостта от още по-активен граждански контрол върху властта, търсейки възможност за използване на различните форми, които законодателството предоставя.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Гражданският контрол представлява фактор с особена важност за социално-икономическото развитие на обикновените граждани, службите за сигурност и в частност държавата.

Всяка концепция, стратегия, модел или форма за осъществяване на граждански контрол върху специалните служби са излишни, ако чрез изпълнението им се нарушават индивидуалните граждански и човешки права, дори на един отделен гражданин. От това следва, че при изпълнението на концепцията за граждански контрол върху специалните служби, трябва да бъдат защитени правата на всички граждани, т.е. на цялото общество.

Осъществяването на гражданският контрол следва да се явява в стимулиране и подпомагане на изграждането на обществена култура и добродетели на базата на принципите за солидарност, равноправие и опазване на правото на личността. За всеки един гражданин най-важна е възможността той лично да има възможността да осъществява контрол върху дейностите на структурите за опазване на обществения ред и националната сигурност, защитавайки своите лични права и свободи.

Чрез гражданския контрол се гарантира освобождаването на службите за сигурност от външен контрол. Контролът над сектора за сигурност от гражданите, гарантира подпомагане и по-добра работа на специалните служби, както и доверие, сигурност и прозрачност в отношенията помежду им.

Ефективното управление и работа на специалните служби изисква съсредоточаване в областта на няколко важни цели. Първата е интегрирането между институциите и органите от сектора за сигурност. Втората е интегриране на сектора за сигурност с останалите институции, органи и организации в държавата. Третата цел е интеграция в отделните институции и органи на сектора за

сигурност. Последната цел е интегриране на националния сектор за сигурност със сектора за сигурност в евроатлантическата общност.

Ако се анализира законодателната система на Европейския съюз, може да се заключи, че в България, системата и институционалното изграждане на отделните служби, е изградена на базата на съществуващите звена, като се взима предвид и нуждата от адекватно структуриране в зависимост от съвременните вътрешни и външни предизвикателства пред националната сигурност, а също и международните ангажименти на страната.

В Република България съществува институционална и законова регламентация относно дейността на специалните служби, но се счита, че тя е непълна, съществува разпокъсаност между отделните нормативи, като това оказва съществено влияние върху цялостното управление на сигурността и отбраната.

Ефективното функциониране и социално управление на специалните служби представлява функция от параметри, включващи прагматично определени и обществено приемливи цели, единно и прозрачно управление и наличие на определени ресурси, включително граждански.

Отношенията между двете организации НАТО и ЕС са равностойни в сферата на сигурността. Между тях не би следвало да има конкуренция, а взаимно допълване, тъй като те решават общи задачи в регионален и в глобален мащаб, а именно колективен отговор на едни и същи заплахи за сигурността, като глобалния тероризъм, разпространението на оръжия за масово унищожение, екологични заплахи, климатични промени и други. Необходими са политическа воля и съгласувани и постоянни инициативи за разглеждане на този списък от подобрения в областта на общата политика за сигурност и отбрана.

Парламентът, заявява своята воля за действия и преследване на политически инициативи в тази област. Първи практически резултат е предложението на Парламента по финансирането на пилотен проект за научни изследвания в областта на ОПСО от бюджета на ЕС за 2015 г. Този пилотен

проект, одобрен от Парламента и Съвета през декември 2014 г., означава, че за пръв път средства на ЕС ще бъдат прехвърлени на EDA за провеждането на научни изследвания за военни изисквания. Парламентът продължава да действа на своето равнище и в рамките на своите правомощия като двигател за подпомагане на постигането на целите на ЕС като фактор за сигурността по ефективен и видим начин съгласно исканията на гражданите на ЕС.

Ангажиментите, поети от Република България към международните структури за сигурност, разширяват възможностите и за действие, но същевременно с това изискват отговорно отношение към съвременните заплахи от нарушаване на глобалния ред и потъпкване на основните човешки права и свободи.

Проблемите на гражданско-военните отношения, липсата на стратегия за отбрана, силно политизираната система за управление на сектора за сигурност и отбрана, в чието ръководство се включват все по-малко професионални военни, високо дефицитните бюджетни средства за отбрана, които са крайно недостатъчни за покриване на основните потребности на армията, отливът на кадри, желаещи да се развиват в рамките на системата за сигурност, поради незадоволителното заплащане и перспективи за израстване - тези и редица други чисто вътрешни слабости на сектора за сигурност и отбрана на България са предизвикателствата пред политическия елит на страната, който е длъжен да редуцира недостатъците и да увеличи възможностите в тази сфера, в името на едно по-безопасно и предвидимо бъдеще.

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ИЗТОЧНИЦИ

1. Асенов, Б., Контраразузнаването, София., 2000
2. Атанасов, А., доклад „Концепция за реформа в службите за сигурност и разузнаване на Република България“ София., 2004
3. Бяла книга за отбраната, Министерство на отбраната, София., 2002г.
4. Владимиров, П., Управление на специалните служби, София., 2002
5. Демократичното общество и гражданският контрол върху системата за национална сигурност, София., 1997
6. Закон за отговорността на държавата и на общините за вреди - обн.ДВ. бр.60/1988г. – с посл. изм. ДВ. бр.17 от 6 Март 2009г.
7. Закон за административните нарушения и наказания- обн.ДВ.бр.92/1969г. с посл. изм. ДВ. бр.39 от 20 Май 2011г.
8. Иванов.Т., ”Мениджмънт на отбраната и сигурността”, София., 2008г.
9. Иванов, Х., Гражданското общество и концепции за граждански контрол, София., 2002
10. Иванов, Х., Контрол над специализираните служби за сигурност, София., 2007
11. Иванов Хр., От институционален към граждански контрол над дейността на полицията, Академия на МВР, София., 2002г.
12. Илиев Ил., Управление на полицейските и специалните служби, ВСУ, Варна., 2000г.
13. Йончев, Д., Демократичното общество и гражданският контрол върху системата за национална сигурност, София., 1996
14. Кайл, С. Германия – самоизключване от НАТО и ЕС. Сп. Атлантик Комюнети. <http://e-vestnik.bg>

15. Ковачева, Р., Н. Младенов. Между НАТО и ЕС има китайска стена. <http://www.euinside.eu/bg/news/n-mladenov-there-is-a-chinese-wallbetween-nato-and-the-eu>
16. Коджабашев, Я.Т. Проблеми на военната психология. София., 1995
17. Кръстев, Д. Политика на ЕС в областта на сигурността. Военно издателство, София., 2010
18. Лекции по сигурност и отбрана <http://drugi.dokumentite.com>
19. Международни стандарти, основополагащи принципи и добри практики за институцията на омбудсмана. Европейски център по малцинствени въпроси-България и Омбудсман на република България. София., 2005г.
20. Наръчник на НАТО
21. Николай Слатински “ Национална сигурност: аспекти, анализи, алтернативи”, “Българска книжарница”, София., 2004
22. Николов, С. НАТО след Лисабонската среща. Сп. “Международни отношения”, бр. 1/2011. http://www.csr-bg.com/nato_slet_lis.htm)
23. Официален вестник на Европейския съюз С 76 Е/69 <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:076E:0069:0075:BG:PDF>
24. Организация и управление на системата за вътрешна сигурност Лекция 4- <http://www.iniod.com>
25. Правилник за структурата и организацията на дейността на Държавна агенция „Военна полиция“ издаден от министерство на отбраната в сила от 27.05.2005 г., Обн. ДВ. бр.44 от 27 Май 2005г.
26. Стойкович, В., Идентичност и толерантност. Сп. „Демократически преглед”, 1999
27. Справочник за ЕС 2016
28. Студентска програма за законодателни проучвания в Народното събрание <http://www.parliament.bg/students>

29. Фридман, Д. Агенция "Стратфор", Вишеград: новата военна сила в Европа, <http://argumenti-bg.com/4836/vishegrad-novata-voenna-sila-v-evropa/>
30. Христов, Х., Демократичен контрол на сектора за сигурност университетско издателство „епископ Константин Преславски”, Шумен., 2015
31. Христов.Ст., „Стратегически мениджмънт”, Университетско издателство ”Стопанство” София., 2009
32. Национална разузнавателна служба bg.wikipedia.org
33. Сайт на Държавна агенция „Разузнаване“ www.dar.bg
34. Сайт на НСО www.nso.bg
35. Сайт на ДАНС www.dans.bg/bg
36. Сайт на СВИ www.dis.mod.bg
37. Сайт на ВП www.vp.mod.bg
38. Доклад „Лисбоа“// www.mod.bg/bg/doc/cooperation/EC/Lisboa_Treaty_Report.pdf

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АПК – Административнопроцесуален кодекс

БКП – Българска Комунистическа Партия

ВГУ на ДС – Второ главно управление на Държавна сигурност

ВК – Военен комитет

ВКР – Военно контраразузнаване

ВП – Служба “Военна полиция”

ГДГП – Главна дирекция „Гранична полиция“

ГДНП – Главна дирекция „Национална полиция“

ГЯП – Група за ядрено планиране

ДАР – Държавна агенция „Разузнаване“

ДАНС – Държавна агенция „Национална сигурност“

ДЕС – Договор за Европейски съюз

ДНМ – Дирекцията на народната милиция

ДНСП – Дирекция на национална служба полиция

ДС – Държавна сигурност

ЕС – Европейски съюз

ЗМВР – Закон за Министерството на вътрешните работи

КПО – Комитет по планиране на отбраната

КСНС – Консултативен съвет по национална сигурност

МО – Министерство на отбраната

МВР – Министерство на вътрешните работи

НСО – Национална служба за охрана

НСС – Национална служба „Сигурност”

НАТО – (N.A.T.O. North Atlantic Treaty Organization)Организацията на Северноатлантическия договор

НСЗК – Национална служба за защита на Конституцията

ООН – Организацията на обединените нации ОВППС – Обща външна политика и политика на сигурност на Европейския съюз

ОПСО – Обща политика за сигурност и отбрана

ПГУ на ДС – Първо главно управление на Държавна сигурност

ПСС – постоянно структурирано сътрудничество

РБ – Република България

РО – Разузнавателно отделение

САС – Северно атлантически съвет

САЩ – Съединени американски щати

СВИ – Служба „Военна информация“

СССР – Съюз на съветските социалистически републики

ССМС – Съвета за сигурност към Министерски Съвет

УБО – Управление за безопасност и охрана

ФБР – Федерално бюро за разследвания

ФСБ – Федералната служба за безопасност

ЦК на БКП – Централен комитет

ЦРУ – Централно разузнавателно управление

ЦСБОП – Централна служба за борба с организираната престъпност

АЕВ – (Airborne Early Warning) програма за ранно предупреждение от въздуха

ЕДА – (European Defense Agency) Европейската агенция по отбрана

НАДС – (National Association of Distinguished Counsel) Комитет по противовъздушната отбрана

НСЗО – (The NATO Consultation, Command and Control Organization)

Организацията на НАТО по консултациите, командването и контрола